

Ціна: 40 центів.

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

У НІ ВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК III

ТРАВЕНЬ — 1952 — MAJ

Ч. 28

ДО УВАГИ НАШІХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

Перевірте адресову наліпку на журналі: поруч з Вашим прізвищем стоїть число журналу, по яке (включно) у Вас заплачено. Коли Ви з одержанням цього числа вже щось винні, то відновіть Вашу передплату. Коли не хочете більше передплачувати наш журнал, то заплатіть за одержані вже вбортг примірники з розрахунком 40 центів за число і напишіть нам, щоб ми більше не слали журналу.

Адміністрація

Коректорські недогляди:

1. В ч. 26 за березень у статті д-ра І. Розгона "Державний заповідник "Софіївка", у першій шпальті стор. 13-ї, у рядках 22 та 23 (згори) замість слів "А. Л. Липи в українській Софіївки треба читати: "спричинилася до це більшої популяризації".

2. В ч. 27 підпис до фота на першій стор. обкладинки, що його вміщено на 3-ій стор. обкладинки, треба читати так: "Успенський кафедральний собор Києво-Печерської лаври, зруйнований за німців у 1941 р." (Зірваний більшовицькими мінами). Помилка сталася тому, що ми використали чуже кліше і... чужий підпис під ним, не перевіривши його.

Передплачуйте! Читайте! Поширюйте!

"ПОРОГИ"

перший літературно-мистецький журнал
на американському континенті.

В "ПОРОГАХ"

друкуються свої праці українські поети,
письменники, мистці та вчені.

В "ПОРОГАХ"

друкаються переклади кращих літераторів
світу.

Річна передплата в Канаді і ЗДА \$3.00.

Замовлення слати на наше представництво
в Канаді:

"Nowi Dni",
Box 452, Term. "A", Toronto, Ont.

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

1. Д-р І. Розгін, Детройт, США	2
2. І. Шумук, Реджайна, Саск.	1
3. Ф. Даценко, Монреаль, Кве.	9
4. Ф. Бойко, Торонто	1
5. М. Старовйт, Кенора, Онт.	1
6. А. Балан, Торонто	1
7. П. Чоботько, Ніагара Фолс, Онт.	1
8. Д. Н-ко, Ніопорт, Австралія	1

НА ПРЕСОВИЙ ФОНД ЖЕРТВУВАЛИ:

1. С. Бігун, Торонто	\$2.00
2. А. Бойчук, Торонто	\$2.00
3. І. Федусь, Торонто	\$2.00
4. М. Баран, Чікаго, США	\$1.00

Щира подяка всім поширювачам журналу і жертводавцям. Просимо всіх інших наших читачів і прихильників не впускати нагоди і завжди рекомендувати наш журнал всім своїм приятелям і знайомим.

Редакція

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.

Address: Nowi Dni, Box 452, Term "A", Toronto, Ont., Canada

КУПУЙТЕ!

ЧИТАЙТЕ!

нову й єдину в нас книжку про часи німецької окупації в Україні:

ЩОДЕННИК

АРКАДІЯ ЛЮБЧЕНКА

Книжка має 152 сторінки друку. Ціна тільки \$0.80. В полотняній праві — \$1.25.

Замовляти:

NOWI DNI, Box 452, Term. "A",
Toronto, Ont., Canada

НОВІ КНИЖКИ:

1. Смотрич Олекс. — "ВИБРАНЕ", 91 стор. \$1.00.
2. Кобилянська Ольга — "У НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЛЯ КОПАЛА", 189 стор. вел. формату — \$1.50.
3. Гайворонський М. — "ЗБІРНИК УКРАЇНСЬКИХ ПІСЕНЬ ДЛЯ МОЛОДІ", стор. 140 великого формату, з нотами й ілюстраціями — \$3.75.

Замовляти:

"NOWI DNI", Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont., Canada.

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

Канада — річна: \$ 3.00, піврічна: \$ 1.75.

ЗДА — річна: \$ 3.00 американських, піврічна: \$ 1.75 американських.

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:

Mr. T. Seliger,
10 Pool Str.
Bolton, Lancs., England.

Передплата в Англії: річна — 1½ фунта.

В Аргентині:

"Peremoha"
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 пезів, піврічна — 15 пезів.

В Австралії:

Miss O. Odlyha
G. P. O. Box 933 H, Adelaide, S. A.
Передплата в Австралії: річна — 1½ фунта.

25 ТРАВНЯ 1926 РОКУ

Ще мить тому — весна і цвіт,
Чужинний май в співучім сонці
...І вже щось чорне криє світ —
І де ж ви, друзі, оборонці?

Наївний рух крилатих рук, —
Hi! Свисту куль не заперечить.
І тіло падає на брук,
І ось тріпочутъ груди й плечі,
І очі гасить смертна мла...

Сім хижих куль. Сім стрілів зла
Зміряли в дух — влучили в тіло:

Знялись над мертвим тілом крила
І дійсність легко попливла,
Як марний, як минулій вияв, —
Бо за повіками третмів
Співучий степ, пшеничний спів,
Полтава, прaporи і Київ.
1936.

М. Хвильовий

АРАБЕСКИ

IX слово

Г о р о д.

Я безумно люблю город. Я люблю виходити ввечері із своєї кімнати, іти на шумні бульвари, випивати шум, нюхати запах бензолу й тоді йти на закинуті квартали, щоб побачити японські ліхтарики — так, здається — у трикутниках цифр: будинок, на розі, №: горить. Я люблю, коли далеко на дальніх міських левадах рипить трамвай: щось неможливе нагадує цей рип, щоб постали переді мною теплі образи, як хрустальні дороги, як прозоро-фантастичні леденці (коники), що я їх уже ніколи, ніколи не побачу на базарі. Тоді я люблю Еспанію, тому, що вона далеко, тому що я фантик, тому що я пізнаю й кохаю город не так, як інші, тому що город — це Сервантес Сааведра-Мігуель, тому що в битві при Лепанто, тому що в полон до алжирських піратів. Тому що підходить до мене Марія й каже:

— Nicolas! Я читала сьогодні еспанські новелі, і я скажу: Мартінес Сієрра — моя радість, бо в його новелях маленька музика, мельодія слів, як оркестра моєї душі, коли у вишневих садках моєї чумацької країни жевріють зорі: падають на ягоди крізь темну темряву літньої синеблюзої ночі й падають на ставки, щоб прозвучати. Мартінес Сієрра — маленька флейта, веснянка дум про далеку Еспанію.

Ми зупинились на мосту. Гримить повінь. Над рікою важкі весняні хмари. Тоді Марія дивиться на далекий огонь, що горить на костьолі, і творить поему. Гримить повінь. Над рікою важкі весняні хмари.

Ніч.

Весна.

Міст.

Марія.

О, Мартінесе Сієрра! Тобі, музичному музикантові, твоїм новелям, де звучить така широка й радісна весна, де міріяди міріядів голубих метеликів над гармонією моєї душі — тобі шлю із своєї чумацької країни привіт. О, Мартінесе Сієрра! Не тільки ти закоханий у звуки, фарби й запах слова — я теж естет. Я вірю, що наші душі зійдуться десь у міріядах міріядів голубих метеликів, у цій голубій хуртовині, коли серце так енергійно стисне, наче таємна мавка розказує океанну казку, коли в океанах горять жемчуги, як горить сонце на

шляхах моєї чумацької надзвичайної країни. О, Мартінесе Сієрра! Про що розповім тобі? Чи розкажу тобі, як співають наші дівчата біля шведських могил, коли пісня з буряків, як сирока жура, як геніяльний Леонтович у бур'янах моєго степового краю? Чи розкажу тобі, як повільною ходою бреедуту круторогі воли з молочної фарми? Чи сплету тобі вінок із польових дзвоників — з подій: як була, як пройшла, як гриміла, як народа жувалася молода епоха? Ішла м'ятежна епоха. Ішла духмяна романтика, і нечутно ходили в борах тіні середньовічних лицарів. Бігли вітри із Сходу — сторожкі й тривожні. І тоді в аулах моєї голубої Савої стояв гул. Через перевали, з азіатського степу, з глухої тайги, летіли: депеша за депешею.

О, Мартінесе Сієрра!..

Ніч. Весна. Гримить повінь. На дальньому костянті горить огонь і теж творить поему. Я мовчу. Марія мовчить. На мосту тихо, і тільки мутні води клекочуть і тікають у невідому даль. Тоді я знову пізнаю, як я безумно люблю город. Уранці, в городі, де незнайомі вулиці, а по них проходиш, якось невідомо й задумано: проходять і зникають давно забуті тіні іхтіозаврів, і розчиняється рожеве вікно в майбуття. Гарно приїхати в город із села, коли в кварталах дрімаєтиша, дрімають візники, а по вулицях метуть двірники, коли в городі прокидається ранок і гулко процокотить фаетон, а потім —

— змовкне.

— Слухай, Nicolas!! Коли я думаю про міські квартали, я думаю, що я чула юнка з голубими прозорими віями, що я амазонянка й джигітую десь у заозерних краях... Слухай, Nicolas!

Ніч.

Весна.

Міст.

Марія.

Але так можна збожеволіти: коли ранок почне рундуки: за м'якою зеленою дерев стоять рундуки. І плentaются сюди люди — білі, незнайомі, забуті, як далека Еспанія, як троглодитний вік, коли люди ловили за хвіст леопарда й тут же роздирили його надвое, щоб істи. І починає ще ра-
(Закінч. на стор. 32)

Четвероз батальону

Іх лишилось четверо. Чи на щастя, чи на глум — ніколи й нікому, мабуть, ця подія не видалась би такою безнадійно-страшною, як тепер, коли рахунок сотень зводився до кінця і кожний, як приречений, чекав своєї черги. Черги на смерть. Вони були в самому пеклі, десь праворуч ще якось оборонявся сьомий батальон, відходячи на схід, а тут, скільки сягало око, в диму і згарищах, лежали трупи й розбиті панцерники — широкий відкритий степ і широка дорога смерти, з якої, здавалось, виходу вже не було.

— Це ж божевілля! Це ж справжнє пекло на землі. Нікому не хочеться вмирати, а от... всі мовчать. Людину можна зненавидіти.

Цей стогін вивів першого з рівноваги Паливоду — маленького бородатого юнака, що сидів осторонь усіх і намагався будьщо не думати про смерть. Він підвів голову, оглянувшись на всі сторони, але змовчав. Тоді піднявся другий бородатий юнак, “чорнорубашник”¹⁾ Ревенко, і на нього всі глянули з подивом. Це був здоровий, широкоплечий атлет, втікач з Карагандського концтабору. До нього всі і завжди ставились з підкresленою пошаною. Він був мрійником і трохи поетом. І все ж його чомусь боялися.

— Хто це сказав? — сухо спитав Ревенко.

— Це сказав я. — Худий, згорблений чоловік, якого звали Контрреволюцією, повернувся до Ревенка: в його очах третмілі слізози. Страх, а може й відчуття безвиходу, зробили його в'ялим, анемічним. Він міг годинами сидіти в кутку без жодного руху і здригатися при кожному розриві гарматня. Гвинтівка лежала поруч, він кинув її ще після невдалої атаки, і поклався, що більше не візьме до рук. Він умре не як солдат, а як людина.

— Один вихід є, дружок...

— Покінчити самогубством? Ти це маєш на увазі? — знову застогнав Контрреволюція. — Чи, може, виставити голову під німецьку кулю?

— Як умирати чесно, то від власної, — сказав Ревенко.

— Я думаю піти звідси. Вибратись з цього пекла.

— І куди?

— Це, здається, однаково. Куди ще є вихід. І ви підете, бо не захотите вмирати на колінах...

— Чому ж на колінах? Ти ж, колгоспна темнота твоя, однаково в Бога не віруєш...

Хтось спробував був засміятився, та його ніхто не підтримав. Всі понуро мовчали.

— Говори, говори далі. А може ти математик, а може ти доморослий стратег? Хто тебе знає...

— Я, перш за все, людина. І це ти мусиш знати.

— Якщо так, то підемо всі разом, — трохи

насмішливо сказав Ревенко. — І ти підеш першим, Контрреволюція...

Але ніхто не зрушив з місця. Винуватець поїді осікся, принишкі, ніби по інерції, зсунувся в глибину окопу. Невідомо, хто й коли приліпив йому це страхітливе прізвище, Контрреволюція, але його так звали всі, від рядових до командира батальону, що ще вчора поклав свою голову он на тій дорозі, що за перелісом. Тепер там німецька лінія фронту, пекло, з якого несло вогнем і димом.

— Дешева провокація, — спокійно, через довгу павзу, відповів Контрреволюція, — ти був би добрим командиром “чорнорубашників”.

— Я? От і не бреши. Тільки не бреши, чуєш? — зовсім по-дитячому замимрив Ревенко, ніби впійманий на думках. — Та який з мене командир, скажи? Гад ти, шуток не розумієш... — Він сплюнув і замовк.

— Я ніколи не наважився б сказати про людину того, чого я не знаю, — зовсім незлобно сказав Контрреволюція.

Кілька гарматнів майже одноразово розірвались за окопом, і всі принишкli, прищулились до мокрої стіни. Ревенко закусив губи — було видно, як він нервувався, хотів ще спровокувати Контрреволюцію на дальшу суперечку, і в душі шкодував, що на такому гарячому місці і так нагло все обірвалось. Він махнув рукою і сів, насунувши на вуха форменку. Контрреволюція щось розповідав.

Перші хвилини Ревенко сидів мовчки і прислухався до слів Контрреволюції і не мав чого сказати. І вже не мав того горіння, того зла, що керували його свідмістю кілька хвилин перед тим. Непокірний здоровило почував себе зачарованим. Це було щось більше за поразку.

Щодалі, Ревенко все більше насторожувався, сидів без руху, відчував, як муляв патронаш на лівому боці, але боявся порушити таку дивну урочистість під завивання куль і гарматнів. І такого врівноваженого голосу Контрреволюції.

Думки вперто громадились в голові, хотілось їх комусь висловити, але кому? Всі слухали Контрреволюцію. На нього ніхто навіть не звертав уваги. Він сидів осторонь і вже не дивився в той бік, ніби все те було давновідоме йому й просто не цікаве.

— Були пани, були раби, — вів далі Контрреволюція. — Це так навіть в читанці написано. А я й кажу: “Ще й тепер є, діти. Скільки земля ця існує, а все це не переводиться”.

Ревенко насторожився. Він присунувся ближче і слухав. І вухам своїм не вірив: невже це говорити Контрреволюція? Цей худий, немічний чоловічок — хіба він міг бути вчителем?

— І хто ж приліпив тобі отаке немилозвучне прізвище? — нерішуче спитав Ревенко.

— Власть, — глухо сказав Контрреволюція, — власті і приліпила. Ти ж не темний колгоспник, розумієш...

Ревенко мовчав. Він бачив: напівголі, обшморгані дерева і шматок сірого неба. А на душі лежав важкий камінь.

— А хвора мати моя, — вів далі Контрреволюція, — в дверях стояла й не пускала мене. І коли я впав на коліна, — чуєте, як перед хрестом, — і просив, старий енкаведист, Неофітов, мені лише грубо кинув: “Контрреволюція, встать!” І від того дня — від Умані до Воркути — п'ять довгих років я шукав самого себе. І не міг знайти. Ніби мій двійник зрадив мене і відійшов геть. Тільки душа ще тримається, ще водить мене по цьому світі, безіменного. Тільки одна думка ніколи не покидає мене: чи жива моя мати? Чи вижила? І не знаю. Навіть небо, ще й тепер, здається мені, запутане колючим дротом — там всі листи мої розвішані, що я писав ночами, всі думки, що я збирав на самоті. І вже не Марич я, а Контрреволюція. А життя — в етапах. Чуєте, — все життя в етапах. Іншого нема. Іншого я не було.

Від цих слів у Ревенка пройшов холод по тілі. Він здригнув, він раптом почав щось пригадувати, та думки не в'язались. Все в пам'яті переплуталось — події велиki й малі. Мерехтом пропливли останні роки — оте життя в етапах, як каже Контрреволюція. В'язниці й етапи. Сибірські сніги, конвой, і — льодові бруньки, як перлямутрові вістря проти сонця на колючій загороді “Городка” № 7. І Марич. Хто ж такий Марич? Де він чув це прізвище?

Паливода сидів поруч, здавалось, закам'янів, а заговорив якось несподівано:

— Наступ комуністичної орди... Що не кажи — мразь! Тепер нас тисне німець. Ніби змовився світ — все проти нас. І мені отаке уявляється: ось-ось розколеться від вибухів земля — і не буде більше цієї землі. Буде одно велике море, одна велика ніч...

Ревенко стрепенувся:

— Не говори цього! Замовчи! Ти не можеш цього знати. Це безумство!

Одна велика ніч? Він не міг спокійно думати про це. Жити все ж таки хотілось — цього прагнення ніколи не вирвеш з людської душі. Воно вічне: чи в сибірських нетрах, чи в холодному карцері Лук'янівської тюрми, чи ось тут, на цьому клаптеві землі, між двох ворожих вогнів.

І раптом, у ту саму хвилину, коли він над цим думав, ліворуч, над самим окопом, з'явилась жіноча голова. З несподіванки Ревенко навіть відсахнувся. Він подумав, що це привид чи галюцинація — звідки б тут могла взятись жінка?

— Mira! — хтось крикнув, не то від радості, не то від переляку. — Падай! Падай сюди!

Ревенко затремтів, скопився на ноги, щоб простягнути руки, але вже було пізно: батальйонна санітарка Mira, як важкий мішок, звалилася до окопу. Від мінометного розриву їх обсипало землею. Паливода, що сидів у кутку,

зойкнув: з його голови знесло, як гураганом, стару форменку, але, на щастя, не ранило. Всі полегшено зідхнули.

В ці трагічні хвилини для всіх чотирьох оказія була незвичайною: серед них була жінка!

— Оце всі? — запитала Mira через павзу, поки очі її призвичайлись до напівтемного окопу.

— Всі, — відповів за всіх Могильняк, колгоспник з-під Чигирина. — Всі, що перед тобою.

— А тих, що впали, багато?

Хто міг на це відповісти? “Чорнорубашники” стояли на передовій, іх падало багато, вся земля була вкрита їх строкатою уніформою, земля, що лишилась тепер нічнею і кожний квадратовий мерт прострілювався німецькими кулями. Хіба можна було сказати, скільки їх упало?

— Упав командир. Упало багато. Нас лишилось четверо. З однією гвинтівкою вісім чоловік на танка йшли, подумай тільки!

Ревенко приглядався до Міриного обличчя: воно було чорне від землі. Ще чорніші очі (ах, чи варто зараз говорити про очі!) блищали з відтінком тихого суму і втоми. Всі знали: воно була трактористкою, і це синє галіфе, недбало заправлене в чоботи, навіть пасувало їй.

Mira спершу оглянула Ревенка — він сидів поруч з нею. Вона гостро, пронизливо подивилася йому просто в очі, ніби зважувала, ніби пригадувала його обличчя: де вона його бачила? І Ревенко зашарівся, не знати, чому.

Нарешті, всі вирішили, що поява цієї дівчини в галіфе, з наганом при боці не віщувала нічого доброго. Вони сиділи й мовчали. І канонада з німецького боку їх тепер менше вражала, ніж будькоти. Страху ніби не було, тільки почуття тривоги.

— Які ж ви новини принесли, Miro? — не витримав такої довгої мовчанки Ревенко. — Говоріть.

— Я мушу вас перепровадити на нову лінію фронту, — сказала Mira напівголосно. — Такий наказ.

Чорний птах стрепенувся над їх головами, в обгорілих вершинах дерев — це був крик несамовитого ворона, може, саме тут він утратив гніздо, може, це був крик страшного предвістя — цього ніхто не міг відгадати. Життя вже втратило всяку закономірність, життя рахувалось хвилинами. Бог дав щастя не кожному. Вони ж молились без молитв, бо не знали їх. Якесь дивне, нерозгадане почуття огортало кожного при думці про життя, що спіtkало їх на цьому клаптеві маревної землі.

— Я протестую, бо не знаю, куди ти нас ведеш, Miro, — нервово прокричав Контрреволюція. — Я хочу вмерти тут: закон для смертників один!

Всі переглянулися. Ревенко подумав, що слова, які сказав Контрреволюція, могли здивувати кожного. Він заперечував самого себе. Один страх гнав його вперед, а другий не пускав. Це вже була анестезія, якої він сам боявся, як вогню, коли назрівала тягуча тиша.

— А ти надаремно хвилюєшся. — Міра говорила спокійно, майже з любовною ніжністю і, може, саме це вразило Ревенка. Яка може бути ніжність у фронтовика, у цієї дівчини, що була теж фронтовиком?

Міра розстебнула гудзик на грудях військової блузи і витягнула звідти звичайний медальйон, що його мав кожний боєць. Медальйон-смертник. З прізвищем і адресою. Міра чомусь передала його Ревенкові. Здавалось, от-от вона розридається.

— Візьми. Ти найсильніший. Ти можеш лишитись живим. Я чомусь вірю в те. Це мій талісман. Там вся наша дорога списана. Там грудка нашої землі. Візьми.

Ревенко здивовано підняв голову: він нічого не розумів.

— Кожний з нас має його. А ти не знаєш, що спіткає тебе ще сьогодні. І ніхто цього не знає.

— Ах, що ти говориш! Я однаково не маю родини. А хтось же та лишиться з нас. Ще ніколи не вмирав останній солдат ні в якій війні, скільки я знаю.

Праворуч клекотів фронт і земля стогнала від вибухів гармат. Земля горіла. Горіла не вперше, але всі, і якось в одну мить, почали насторожено наслуховувати: яка ж то була справді велика сила, що десь маршувала і насуvalа на їх землю!

— Знову прорив, — нарешті сказала Міра, сказала ніби нарочито голосно. — Я так і знала. Я відчувала, що це станеться. Якраз тепер є нагода нам вийти звідси.

— І куди? Це ж безглуздя! — невгавав Контрреволюція.

— По-твоєму — безглуздя, а по-моєму — боягузство! Нарешті... кожний має право вибору: лишатись тут, чи йти з нами до повстанців. Ліси тепер, як фортеці, людей наших там — сила. Не чули? Україна в огні горить, а б'ється. Я питаю твердо: хто піде зі мною?

— Я піду, — сказав Ревенко.

— Я й не сумнівалась, що ти підеш. Я знала.

Контрреволюція великими, широко розкритими очима подивився на Міру і лице його скривилось, ніби від нестерпного болю. Він ще подивився на Могильняка й Паливоду, ніби вагався, ніби ще був у полоні розгадок, а про себе подумав: "Злий дух віє, де хоче. Життя — це безмежна жорстокість, яку може перенести лише людина".

Сонце вже було перед заходом. На згоріннях фронту ще лежали його жовто-гарячі спалахи, у вікнах розбитих авт, тарганоподібних панцерників ще жевріли його останні відблиски, ще гострий край його торкався спаленої землі, і кожний подумав про себе: чи вернеться завтра сонце знову сюди?

Міра, коли виходила з окопу, говорила шептом. Контрреволюція подумав, що вона молилася — дорога ж була нелегка, це знав кожний.

Вони мали йти інтервалом, вrozбрід, і Міра вже, здавалось, досягала дерев за відкритою галівиною, здавалось, ще два кроки, і вона

пройде, та раптом з протилежного боку, різко і нагло, забили кулемети. "Сонце світить часом не впору" — подумав Ревенко, що виходив з окопу другим, але в очах його затуманилось, шелест не куль, а листя чув він, що осипалось і праворуч і ліворуч. Синій дим, ніби від горілої соломи, чад і сморід — нішо не вражало його. Десь за густою заволокою була Міра, а він її не бачив. Він не чув її голосу.

— Вона впала, — скрикнув хтось позаду.

Ревенко не міг відгадати, хто це крикнув, зрештою, то вже не мало значення. Він намагався руками роздерти дим, як густу павутину, здавалось, він натискав грудьми, і не міг: він не бачив Міри, не міг продертися вперед ні на один крок. Припавши животом до землі, він чекав, поки розв'ється цей зловіщий дим і припиниться стрілянина. Єдине, мабуть, бажання керувало ним: врятувати її! І відчував неймовірну безпорадність: як? Дим розсotувався повільно, обстріл було перенесено десь в інший бік. Так, принаймні, здавалось. Міра лежала, зіщулившись, і сонце вже не торкалося її чола. Вона сходила кров'ю. Контрреволюція затиснув голову між колін і так сидів, довго і непорушно.

— Вона ще жива, — сказав Паливода, — вона, напевне, жива.

Тоді, відірвавши долоні від обличчя, Контрреволюція, в якомусь дикому, несамовитому пориві зірвався з місця, з страшними гарячими очима, і кинувся бігти. Він в одну мить, здавалось, лише в одну мить, перекотився до Міри, він був уже зовсім поруч і... теж упав. Йому перекосило груди однією чергою. Паливода скрикнув і відсахнувся.

Ще з дерев сипалось листя, жовте і зовсім зелене. Ще десь ішов бій, а присмерк уже стелився, гаптував усе те і мережив в один колір, ніби прикривав зраду дня, холодний і жорсткий світ, якого не розуміли люди. Ті самі, що вмирали на власній землі.

У Ревенка третіли пальці. Він того не помічав. Мірин талісман він міцно затиснув у правій долоні і, напевне, від того якась магічна сила передалась йому, але він не зінав, що робити далі. Іти зараз — чи не зарано? Чи не зарано ще покласти й свою голову?

Спереду, де лежали Міра й Контрреволюція, було тихо. Ззаду себе він чув лише важке дихання Паливоди й Могильняка. Вечір приніс прохолоду. Нарешті, він відчув, як дрижить його тіло.

Ревенко піднявся. Піднявся на повний зріст. То був силует велетня — не бронзовий, а темний з міцної брили каменю — стояв над окопом, як над проваллям великої ночі, і ця велика ніч уже насуvalа на землю. Не один ще ляже в її холодні обійми. А він, Ревенко, ще хотів жити. Ще хотів зробити якийсь подвиг.

— Що ти робиш, Ревенку? — простогнав позаду Паливода. — Якщо вмирають кволі, я розумію. А ти?

— На війні вмирають люди з панцеровими і добрими серцями. Як кому простелеться до-

рога. Чудний ти!

— Я кволим народився. Я все життя був кволим. Я піду. Ти впадеш на першому кроці...

— А от і не впаду. Чудні слова ти говориш.

І Ревенко таки пішов. Як стояв, так і пішов: з розхристаними грудьми і без картузса. Ніхто не знав, яку жалобу він ніс на своїй душі! І коли кулі шматували землю і цей широкий простір, він ішов без страху. І ні одна куля не зачепила його!

Талісман: Грудка землі. Ще десь крик ворона. Ще якісь обривки думок. І Марич. Тепер він ясно, зовсім ясно, уявив його собі: у слідчому корпусі Лук'янівської в'язниці одного ранку він почув голосний виклик: "Марич, на етап! Марич, на етап!" Тоді Марич, що завжди

мовчки сидів у кутку камери, закрив очі руками, з страшними гарячими очима, як і кілька хвилин перед цим, кинувся до дверей. Він же думав — на волю. І обманувся. Передачу — двадцять сім шматків черствого хліба: чорного яшнього, з висівками — десь, напевне, випрошеної в людей, — вони одержали другого дня на всю камеру від його матері...

Ревенко не міг більше думати. Він не міг забагнути навіть, звідки стріляли, де був фронт, а де тил. Він лише чув за собою кроки: то Паливода і Могильняк ішли за ним. Як дві великі тіні — в невідому й велику ніч...

— А от і не впаду, — вже голосно говорив Ревенко. — А от і не впаду!

Аделаїда, 1952.

ОЛЕКСАНДЕР СМОТРИЧ

Двадцять хвилин

Жінка ввійшла й подивилася на гратеги. Потім оглянулася й подивилася на чоловіка у військовій уніформі. Він випустив з рота дим і посміхнувся. Потім сказав:

"Ви матимете цілих двадцять хвилин."

Жінка кивнула головою й нічого не сказала. Потім вона дивилася ще якусь мить на гратеги. За гратегами відкрилися двері й увійшов чоловік. Він підійшов до гратег і подивився на жінку. Вона також дивилася на нього. Він усміхнувся й сказав:

"Варя!.."

Жінка здригнулася всім тілом і підійшла ближче до гратег, потім перевела дихання й сказала:

"Володя?.."

Він усміхнувся й сказав:

"Я тебе одразу пізнав..."

Жінка просунула руку крізь гратег й узяла його за руку, потім сказала:

"Володя..."

"Ти зовсім змінилася..."

Жінка опустила голову й нічого не сказала. Вони мовчали якусь мить, потім чоловік сказав:

"Як діти?.."

"Ах, любий... Я зовсім забула... Оля прошила одразу ж тебе поцілувати від неї..." відповіла жінка, і на її очах заблистили слези. Вона підвела голову і притиснулася обличчям до гратег, і вони на якусь мить зустрілися устами.

"Не треба плакати, — сказав чоловік. — Ми так мало маємо часу, люба..."

"Двадцять хвилин, любий..." сказала жінка й дісталася з кишени хустинку і почала витирати очі. Чоловік і жінка мовчали якусь мить, потім він сказав:

"Як Сержик?"

"Він так хотів піти зі мною. Дітей сюди не пускають. Ти ж знаєш..."

"Це добре, що вони сюди дітей не пускають..."

"О, вони так скучили за тобою. Оля ще нічого фактично не розуміє... Сержик розуміє, любий..."

"Краще нічого їм не оповідати. Краще, щоб вони нічого про це не знали..." сказав чоловік і спробував усміхнутися.

"О, — сказала жінка, — як все це нестерпно й якось зовсім неможливо, любий... Я може зараз зовсім дурна... Скажи мені..."

"Про себе ми повинні просто забути... Залишаються тільки діти... Ти мусиш пам'ятати, що фактично залишаються тільки діти..."

"Оля ще зовсім мала..."

"Я б її не впізнав тепер, правда? Виросла?..."

"Звичайно... Сержик страшенно витягнувся. Мене доганяє. Він дуже худий тільки..."

"Він росте, люба. Я також був худий і довгий. Сусідські діти любили з мене глузувати... Мовляв, дістань з даху горобчика!" — сказав чоловік і засміявся. Жінка посміхнулася і сказала:

"Він дуже до тебе подібний робиться!"

"Я ж кажу... Чому ти не принесла фотографію?..."

"Я нічого не сміла взяти з собою. Мене тут попередили, любий..."

"Я знаю... Я просто забув. Я часом якось забуваюся, люба... Я часом не можу забагнути де я... Особливо, коли прокидаюся... Це дивно... Я часом крізь сон чую іхній сміх, і часом Оленька плаче, а вчора... знаєш... Мені раптом здалося, що Оленька стогне, і я одразу схопився на ноги... Ні, ні, пригадуєш, як тоді?..." Вона здається чогось об'їлася й захворіла..."

Жінка піднесла до очей хустинку і сказала:

"О, як тоді було хороше..."

"Пригадуєш, як ти тоді боялася за неї?..."

"Звичайно, звичайно, любий... А тепер?..."

"Що ж тепер?..."

"Тепер я боюся за всіх... Ні, ні, ми якось

вже проживемо. Нічого. Мені обіцяли роботу..."

"А Оля?..."

"Ти не хвилюйся. На якийсь час твої батьки її заберуть до себе... Ти за нас не хвилюйся... Ми ж не самі, правда?..."

"Про мене багато не думай," — сказав він і усміхнувся. Жінка дивилася якусь мить на його обличчя, потім сказала:

"Ти мало тут спиш, правда?"

"Ні, чому ж?" сказав він і подивився на чоловіка у військовій уніформі. Жінка оглянулася й також подивилася на чоловіка у військовій уніформі. Той посміхнувся і сказав:

"Ще п'ятнадцять хвилин. Нічого, нічого..."

Жінка повернулася обличчям до грат і сказала:

"Минуло лише п'ять хвилин, а ми вже стільки сказали одне одному, правда?..."

Він посміхнувся і сказав:

"І стільки ще не сказали... Я так чекав на це побачення. Я стільки передумав і взагалі..."

"О, зовсім не треба тобі стільки думати..." — сказала жінка й узяла його за руку. Він потиснув її пальці і сказав:

"Навпаки. Це добре, що я маю про що думати. Тут я тільки присутній, а фактично — я тут зовсім відсутній... Розуміш?..."

"Ах, любий, я чомусь так боялася... весь час..." — сказала жінка й лобом притулилася до грат. Чоловік подивився на її обличчя й сказав:

"Не треба торкатися обличчям до цього..."

Вона відхилилася й сказала:

"Ти зовсім не мусиш стільки про нас думати. Діти? Я знаю. Невже ти не можеш на мене звіритися?!"

"Тільки з одною умовою..."

"Кажи, кажи... Я зовсім на все готова," сказала вона й якусь мить дивилася йому в очі. Він мовчав якусь мить, потім сказав:

"Нічого, звичайно, страшного не станеться. Тільки... Ти сама розумієш, правда?"

"Що, любий?..." — сказала жінка і заморгла очима. Він усміхнувся й відповів:

"Звичайно з вами нічого такого не станеться. Одна тільки умова. Ти мусиш про все писати мені. Може Оля знов чогось об'ється, а, може, Сержик ножем поріže палець, чи ще щось, і мало що ще... правда?.. Ти ж сама розуміш, правда?..."

"Так, так, я розумію, я буду..." — відповіла вона й знов піднесла до очей хустинку. Чоловік і жінка мовчали якусь мить-другу, потім він сказав:

"Час, люба, йде, а ми мовчимо..."

"Зачекай. Що я ще хотіла тобі сказати. Я всю дорогу сюди про щось думала. Стільки було думок, а коли ввійшла сюди..." — сказала жінка й усміхнулася. Він також усміхнувся і сказав:

"Ти мене не пізнала, правда? Ні, ти скажи мені правду..."

"Тут просто трохи темно, любий... Як ти тільки сказав, я одразу пізнала!" — відповіла вона й доторкнулася до його руки. Вони знов

помовчали трохи, потім жінка сказала:

"Що ще?.. що ще..."

"Головне пам'ятай, що залишаються діти..."

"Дітям, любий, абсолютно нічого не станеться. Будь певний! Я Олі вчора купила нову сукню. Червону. Вона в ній, як квіточка... Я сказала їй, що це подарунок від тебе. Розуміш?.. Вона ж тебе не пам'ятає... Ні, ні, вона знає..."

"Нічого, колись ми з нею познайомимося!" — сказав чоловік і усміхнувся. Жінка також усміхнулася і сказала:

"Яка це буде радість! Ні, ти тільки сам подумай..."

"Я буду цим жити... Що ж тут?! За вісім років вона так само буде ще тільки дівчиною, правда?..."

"Так, так! Це тільки Сержик буде дорослим чоловіком!"

"О, він мене не забуде!"

"Він так часто згадує, як ви удвох їздили рибалити!..."

"Ти тільки самого його не пускай!"

"Покищо він мене ще слухається! Він розуміє, любий... Ти не уявляєш, який він став слухняний... Він усе мені допомагає! Він усе розуміє..."

"Найстарший чоловік у домі!" — сказав він і засміявся. Жінка усміхнулася й сказала:

"І також єдиний..."

Вони якусь мить мовчали дивилися одне на одного, потім вона сказала:

"Мене твої батьки попереджали..."

"Як вони?..."

"Вони нічого... по-старому... Мама, звичайно... Ти сам розумієш, що таке мама... Вона просила мене, щоб я не була сумна з тобою... Ти сам бачиш... Я зовсім-зовсім нічого..." — сказав жінка і знов піднесла до очей хустинку. Він взяв її за руку і сказав:

"Не треба тільки плакати..."

"Я не буду... Це так просто..."

Чоловік у військовій уніформі сказав:

"Залишається не цілих п'ять хвилин..."

"Він добре сказав..." — сказав чоловік і посміхнувся. Жінка подивилася на його обличчя й нічого не сказала.

"Не цілих п'ять хвилин і потім цілих... вісім років..."

"Не треба, любий..." — сказала вона й обличчям припала до грат. Чоловік стиснув її руку і їхні уста зустрілися. Потім він сказав:

"Так, так... Ми зовсім не мусимо так думати. Ми не повинні так думати..."

"Я просто більше нічого не знаю... Я зовсім дурна..."

"Ні, зачекай... Ми мусимо думати, що колись залишиться не цілих п'ять хвилин... Ти розумієш?..."

"О, любий..." — сказала вона.

"Так само, як тепер... колись... Тільки..."

"Що, любий... Кажи, кажи..."

"Не буде грат..." — відповів він і вони якусь мить дивилися одне одному в очі. Потім жінка сказала:

"Не тільки грат... Нічого не буде так само..."

Нічого... Ах, Боже, що я тільки говорю!.. Сами не знаю..."

"Дві хвилини", — сказав чоловік у військовій уніформі й підвісся. Жінка оглянулася на нього, потім припала обличчям до грат і прошепотіла:

"Там... у теплому пальто, що я ще вчора передала, ти знайдеш..."

"Навіщо?!"

"Я зашила в ковнір... Ніхто не зможе догадатися..."

"Мені зовсім нічого не потрібно... Я тут на всьому готовому..."

"Ні, слухай... Ти відпореш з лівого боку... у ваті..."

"Ах, у вас така скрута з грошима. Ти десь позичила, правда?"

"Ні, ні... Я лише десять карбованців... На всякий випадок. Можна було б і більше, але... ти сам розумієш..."

"Мені їй десять непотрібно..."

Жінка ще міцніше пристиснулася до грат і прошепотіла:

"Я ще вчора ранком взяла фото... Сержик на своєму щось написав тобі... Там ми всі... втрьох також... на іншому... Ти не забудеш? З лівого боку... в ковнір..."

"Люба..." — сказав чоловік.

"Що ще?.. Зачекай, зачекай..."

"Щось таке важливе?!"

"У Олі вже всі зубки виросли. Вона так мутилась з одним. Вбік ріс. Про це я вже здається тобі сказала, правда?..."

"Ти її поцілуй від мене. Сержика також... і скажи... скажи..."

До них підійшов чоловік у військовій уніформі. Він посміхнувся і сказав:

"Одна хвилина лишня..."

"Ну, любий..." — сказав жінка й подивилася на обличчя свого чоловіка. Він спробував усміхнутися.

"Нічого, нічого... Тримайся, люба..."

"Який ти близький.. назавжди... любий..." — сказала вона й устами припала до його уст. Чоловік у військовій уніформі доторкнувся пальцями до її плеча і сказав:

"Ходім..."

"Зараз, зараз..." — сказала жінка.

"Ви краще вже йдіть," — сказав чоловік у військовій уніформі й подивився на чоловіка. Чоловік кивнув головою і сказав:

"Цілуй... всіх від мене... І скажи, що я зовсім нічого..."

"Любий, любий..." — сказала жінка й закрила обличчя хустинкою. Чоловік у військовій уніформі кивнув головою чоловікові і сказав:

"Йдіть."

Чоловік подивився на жінку, потім повернувся й пішов до дверей. Він ще раз оглянувся і вийшов. Жінка підвела обличчя і якусь мить мовчки дивилася на грати, потім оглянулася й пройшла до лавки. Вона сіла й опустила голову на руки.

Чоловік у військовій уніформі дістав з пачки цигарку й запалив.

1951

В. ЧАПЛЕНКО

"Соняшна машина" В. Винниченка

(До 50-річчя літературної діяльності і перших роковин смерті)

"Соняшна машина" В. Винниченка — утопійний твір, єдиний покищо в українському письменістві серйозний твір такого характеру. Саме це робить його значним для нас явищем, бо цим твором наше письменство "вирівнюється" з іншими світовими літературами, що здавна використовували форму утопії для розв'язки різних проблем людського існування (твори Т. Мора, Кампанеллі, Велса тощо). Але це плюс "Соняшної машини" тільки з такого погляду — не з мистецького, як побачимо далі.

Тема "Соняшної машини" — перебудова людського суспільства в якісь не дуже далекій від нас майбутності (точно час не визначений), на стадії найвищого розвитку капіталізму. А засяг теми широчезний: соціально — вся земна куля, дарма що дія відбувається головно в Німеччині, зокрема в Берліні, і дієві особи — німці.

Кожній з клясових груп письменник дає дуже яскраву мистецьку характеристику.

Ось залишки аристократично-дворянської верстви. Її препрезентують передусім нащадки німецьких імператорів — князь Альбрехт, його син Otto й дочка Еліза. Ця родина очолює монархічну організацію, що робить жалюгідні зусилля відновити

монархічний лад у Німеччині. Для цього вони засилають свого агента (Рінкеля) навіть до "пролетарської" (насправді радикально-інтелігентської) терористичної організації ШАРАК. Але ця група виразно розкладається, і найсвіжіші її сили, такі, як молодий граф Адольф фон Елленберг пішли на службу до можновладців-капіталістів (він служить при дворі "короля гумових препаратів" Мертенса).

Панівна кляса капіталістів — це передусім Мертенс, президент Об'єднаного Банку, власник половини національного майна Німеччини, та його найближчі працівники — члени управи цього банку, в кількості 30 осіб, а також службовці — секретар Вінтер, прем'єр-міністр Німеччини й інші. Це світ "Всевладного Черева".

Люди цієї групи не вірять у рівність усіх людей, тим більше в будьякі проекти соціальних змін. "Соціалізм — це віра в чорну магію, — каже граф Адольф. — Рівності ж не було, немає й не буде."

Всевладна сила цієї групи показана надзвичайно яскраво в багатьох перепетіях сюжетної дії, в картинах Мертенсової палацу й соціально-політичного ладу в Німеччині, в картині біржі, а особливо

в показі перебігу нарад всесвітнього конгресу в Парижі в справі творення Єдиної Республіки Світу. Формально ця нарада — з'їзд міністрів і послів різних держав, а фактично конгрес виконує волю небагатьох “приватних осіб” таких, як Мертенс і інших формально “нулів, приватних знайомих”. “І от дивись, яка кумедна річ, — читаемо про це в тексті роману: — усе, що говорять між собою оті нулі, приватні знайомі, усе те дивом якимсь у всіх промовах на конгресі повторюють”.

Кляса робітників подана в особі Наделя і його великої родини — троє синів і троє дочок (“вічно голодні, вічно порозявлювані дзьоби”). Але ця родина поділена через різні суперечності соціального порядку: старий Надель — “традиційний соціал-демократ”, один його син працює в детективній організації і одночасно в ІНАРАКу, старша дочка — повія... Формально “пролетарська” організація ІНАРАК (Інтернаціональний Авангард Революційної Акції) — насправді інтелігентська група (її керівники — адвокати, професори тощо), що терором бореться з капіталістами. Вона страшна в самій своїй організаційній будові, бо в одному з пунктів її статуту сказано: “Членів, що виявлять себе невідповідними цілям і методам ІНАРАК-у, видаляє з організації смерть”. А один із членів цієї організації Макс Штор каже, що ці люди “дають себе розпинати на хресті впродовж усього свого життя”.

Окремо стоїть у романі “аристократично-творчий світ”, світ мистців. Цей світ свідомо плекає красу, творену на ґрунті багатства. Погляди цієї групи висловлює і виявляє поведінкою Сузанна, багата вдова, що використовує своє багатство для отого плекання мистецтва. “Бо життя, — каже вона, — справжнє, реальне життя в красі, через красу і для краси”. Тим то вона, люблячи Макса Штора, не згоджується відмовитись на його вимогу від багатства і вмирає на ложі з квітів.

І настанку доктор Рудольф Штор, що заступає науково-творчі шукання. Він ставиться з запереченням до всіх згаданих способів існування й боротьби за нього. Він знає, що його брат “інаракіст”, але відмовляється виробляти для нього отрут. “Я не вірю, — каже він, — що трутами, вбивствами, смертю можна творити життя. Це логічний абсурд. Терор — це самовбивство для самої ідеї, яка його вживає.” Або ще: “Я... не політик і нічого на політиці не розуміюсь, але я певен, що люди можуть і повинні порозумітися не шляхом боротьби, насили й самознищення, а шляхом розуму, науки й праці”. І він наполегливо працює і настанку винаходить “соняшну машину”, що мала б звільнити людство від його страждань.

Але як ставиться сам письменник до всіх отих груп і окремих людей?

Як великий мистець, він усіх їх подає з великою об’єктивністю і — я сказав би — з великим співболем та жalem до них. Устами доктора Рудольфа, що висловлює настави самого письменника, він каже, що “люди — мікроби, що в жорстокій боротьбі завдають собі страждань”. А крім того, основних супротивників — “інаракістів” та капіталістів він розглядає як нещасних, мучеників. Перші дають себе розпинати впродовж усього свого життя, зрікаються рідних, особистого життя

тощо, а капіталістів характеризує ось такими словами, вкладеними в уста Мертенсів: “Яке щастя було б кинути це вічне напруження, цю божевільну роботу машини, цю катогру багатства, влади, деспотизму. Забитися б кудинебудь на дикий пустельний берег моря, оселитись у лісі, печері, поскидати з себе всі людські одяги, всі ярма й пута, лежати на теплій скелі, слухати пульс моря і бути вільним, простим, самим собою”.

Але і Мертенс, і автор знають, що таке ідилічне життя неможливе, бо людям... треба істи, одягатись, мати притулок не в печері. І ці неминучі існування в’яжуть їх в отой фатальний вузол боротьби й суперечностей.

І автор покладає надію на людський розум, що кінець-кінцем має розрубати цей вузол.

Планетарний засяг теми “Соняшної машини” виявляється в усіх складниках цього твору — в подачі людського матеріялу як уселяючого (отже це не тільки “німці”), в усесвітньому розмахові подій, зв’язаніх із заходами щодо творення Єдиної Республіки Світу, в сутінках Заходу і Сходу, що сталися після появи соняшної машини Рудольфа Штора. У творі підкреслено єдність світу, отого фатального вузла існування. Ось як каже (власне, думає) про це Мертенс у зв’язку з заходами щодо його охорони від замахів “інаракістів”: “Вірять, що його треба страшенно берегти, бо, не дай Боже, уб’ють — і все піде до загину. Наївні люди! Що значить одна людина в цій велетенській системі, яка охоплює всю земну плянету тисячелітніми, врослими в шкуру людства зв’язками й законами? Що він, Мертенс, у цій колосальній машині, яка обснувала всю землю мільйонами гонивих пасів, яка позрошувала суходоли з суходолами, країни з країнами, міста з містами, нехтуючи всякі державні кордони, раси, нації, релігії, історії? Що таке Німеччина в цій машині? А він, Мертенс? Маленький гвинтик, тонесенька волосинка з товстелезної линви. Ну, висмикніть її, що волосинку, що з того?”

Свій тематичний матеріял Винниченко подає в могутніх своєю мистецькою силою картинах, образах, ситуаціях, що беруть у непереможну обладу читача. Такої мистецької сили не було до нього в нашему письменстві і після нього ніхто ще цієї сили у нас не перевищив. І таку високу мистецьку якість має ввесь текст роману, будь-яке місце можна взяти на доказ цієї думки. Але я наведу тільки деякі з них, переважно те, що так чи так належить з згадуваних вище образів чи сюжетних ситуацій.

Передусім кілька портретів дієвих осіб, різьблених, живих у своїй людській конкретності.

Князь Альбрехт (це початкові речення роману): “Авто м’яко, як уткнувшись у туго напнуту сітку, зупиняється. При воротах у суворій готовості застигла палацова варта — будь ласка, ворота відчинені. Але князь Альбрехт сидить непорушно, похиливши голову й нечутно посвистуючи безкровними губами”. (Він нервується, бо має говорити з Мертенсом про те, від чого залежатиме його життя або смерть).

Старий граф фон Елленберг: “Рудяво-сивий, великий, як костистий старий віл, важко ходить старий граф по кімнатах, нахнюпивши стріху брів

на суворо-іронічні очі, перебираючи пальцями на спині й щось про себе бурмочучі".

Князівна Еліза: "Голівка золотистої гадючки на тілі чорного лебедя" (у чорній шовковій сукні).

Труда-Страховище: "Смугляве собі, з синьою родимкою під вухом личко, здивовано-сумні, злегка пукаті очі старої бронзи, стрижене до плечей чорносинє волосся. От собі гарненький індійський хлопчинка, чогось смутненький, скромний і такий ще дитинячий у мілих, припухлих, темночервоних устах. Страховище?

— О князівно! Цей скромний вираз, вигляд є тільки одна з ролів нашої талановитої артистки". (Так каже батько, старий граф фон Елленберг).

Макс Штор: "З дзеркала на Макса дивляться глибокі, як два тунелі, пухнасті, темносірі очі, дивляться з такою мішаниною суму, огиди й самолюбування, що йому стає ніяково й соромно. Ніс бездоганно - правильний, ніжно-смуглявий кістяного тону. Дійсно,, як каже Сузанна, хочеться взяти його окремо, гладити, тулити до лиця й цілувати — честь, яка, справді, носам рідко випадає. А уста! Навіть щось ніби розумне в них."

Старий Надель: "Ні, не подобається старому Наделеві сьогоднішня балачка синів. Він підбирає три крихотки хліба, кладе на тарілку, бере газету й іде собі до другого вікна. Іде дрібними, строгими кроками, такий собі сам увесь строгенький, чистенький із гострою жовтосивою борідкою."

Доктор Рудольф: "Не очі, а гола перед вами людина, одверто-гола й без крихітки сорому. Аж ніяково дивиться у ці очі, одверті, прозорі, розчинені й виставлені наперед лиша, як два вікна."

А ось Мертенсів секретар Вінтер: "Вінтер, увесь витягнений, як тонюсінка злякані гадючки, нечутно біжить од вікна до вікна, швиденько зачинає їх, зашморгує темні порт'єри і, тривожно блискаючи очима в темно-зеленій пітьмі на непорушні, розхристане пітне тіло пана президента, так само нечутно на хвостику вислизує з кабінета."

Із сюжетних ситуацій можна взяти хоч би ті, що в них відбито спробу замаху "інаракістів" на Мертенса.

Ось тривожний настрій Макса Штора, що йому випав жереб убити Мертенса в театрі. Він разом з Тіле чекає повідомлення про прибуття Мертенса, коли надворі заходить гроза.

"Фу, як нестерпно-душно! Став вже темно. Чи то від хмар? Раптом уся темна стіна проти вікна злітає кудись угору і замість неї синювато-блім спілучим світлом мерехтить екран. І моментально зникає. В хаті стає темніше, і Тіле, й усі предмети огортає сіре павутиння,. І вмить над містом із металічним тріском розривається страшений гуркт — і довго котиться, підстрибуючи по небі глухими грізними розкотами.

Макс ізривається з фотелю і підбігає до вікна. В очі йому ріже зеленувато-блій велетенський зигзаг, що перерізує все небо, і над самою головою, немов на горішньому помешканні, з дзвінким туркотом, як вивернутий на асфальт вагон заліза, перекочується грім. За ним другий вагон, третій. Хтось м'якими гігантськими ногами бігає по залізному даху неба, ламає, провалюється і з реготом качається по ньому всім тілом.

Макс витягає обидві руки в вікно, до неба, ши-

роко розкриває очі, і дух йому забиває від не-зрозумілої, дикої, кричуної радости.

Голосно, нетерпляче дзвенить телефон. Чути голос Тіле, але він зараз же тоне в гуркоті грому й страшному, шипучому, як приплюск моря, шумі дощу. Раптом Макс чує, як Тіле сильно шарпає його за руку. Макс озирається. Перед ним на мить мигонять злякані, жадні, радісно-люті очі Тіле:

— Швидше! Біжім! Мертенс!

Але терористи спізнились, Мертенс щасливо від'їхав, тріумфально винесений з театру. Після цього і в природі настала відпруга.

"Задоволено відкашлюючись у сиву розпатлану бороду, з гуркотом тупотить на захід грім. П'яними слізми перешіптовуються в ошелешений, притихлій тьмі нагойдані, натіпані дерева, часом потрушуєючи нам'ятими чубами. Стомлено, з полегшеним дихає трава, земля, заплакані квіти".

Із цих уривків, крім усього іншого, можна вже уявити собі й Винниченків мовостиль, себто добір слів, морфологічних форм, синтаксичних побудов тощо, склерованих на створення певного мистецького кольориту в творі. І треба сказати, що цей мовостиль-кольорит в усьому романі витриманий в певному характері, такому, своєрідному, який, може, важко визначити, але завжди зразу можна сказати, що це винниченківський мовостиль. Є в ньому щось від гумористичної манери (але це не гумор), є якась грайливість, у добром розумінні цього слова, є щось від соковитої семантики народньої української мови. Гумористично-грайлива манера особливо виразно виявляється в т. зв. прихованому діялозі, що ним Винниченко просто віртуозно орудує. Ось, наприклад, розмова Труди з пастором:

"Старенький пастор боляче морщить ріденькі брови. І голос його вже не м'якенький, як лапка кіточка, а чудний, суворий, рипучий, як рип дерева.

— Ну, кажіть далі, моя дитино, все, що є в вашій бідній душі.

Труда тоскно мружить синевіясті очі. Ах, усе, що в неї в душі! Хіба ж можна сказати, що там є? Вона з усією щирістю готова вивернути перед ним усю душу, вичистити її, вимести з неї все, що мучить, але хіба це легко зробити? Там такий розгардіяш, як у скрині, в якій шукали голку: все жужком, все перемішалось, переплуталося, нічого розібрati не можна."

Тут же ми бачимо, як автор доречно-тонко вживає здрібнілих форм: "старенький пастор", "ріденькі брови".

Народну семантику можна відзначити, наприклад, у таких словах: "У Макса щось легенько клацає", "нагойдані, натіпані дерева". Уміє він використовувати семантично близькі слова, по декілька їх в одному місці нагромаджуючи: "голос чудний, суворий, рипучий".

З нормативного боку мова "Соняшної машини" відрізняється від мови інших його творів особливою впорядкованістю. Тільки ж тут треба відзначити редакто́рську заслугу В. Сімовича, що, як сам він мені про це казав, чимало поправляв над текстом цього роману. І справді, це він, безперечно, дав а) безнаросткові віддієслівні іменники (ків, одкід, просух), б) усунув непотрібні актив-

ні дієприкметники, давши натомість відповідні їх замінники (**притихлий**, але й активні форми — **“усекупуючий”**), в) посилив різними засобами фонетичну милозвучність (**ізневажливо**). Але й галицькі деякі явища від нього походять: “перейтися”, “ні за що, ні по що”, „бабчин“, „кітка“.

Усі відзначенні складники “Соняшної машини” — і образи людей, і картини побутові, психологічні ситуації, і мова свідчать про те, що цей, за задумом автора утопійний твір, **написано реалістично**. І в цьому вся ота його мистецька краса та сила. Але разом з тим це створило в романі й певну внутрішню суперечність: — плян утопії — і реалістичне виконання. Зокрема чимало шкодить творові сама соняшна машина, дуже нехитра в своїй ідеї як на призначенну її від письменника ролю

взвильника людства з отого фатального вузла.

Та попри це “Соняшна машина” — великий, просто грандіозний своїй задумом і мистецьким виконанням твір. Це один з двох найбільших і найкращих у нашому письменстві романів — “Повія” П. Мирного і цей роман.

У “Соняшній машині” Винниченко виявив себе як мистець-мислитель, поставивши і так чи так роз’язавши багато різних проблем людського існування на землі. З цими проблемами і їх розв’язанням можна не згоджуватись, але така природа всякої філософської проблематики взагалі і зокрема в белетристичних творах. Хіба, наприклад, усі згадуються з проблемою історичної ролі особи як її поставив і розв’язав Лев Толстой у своєму романі “Війна і мир”? Так і в Винниченка.

В. ВИННИЧЕНКО

БІСКАЯ

(Уривок із “Соняшної машини”)

(“Інаракіст” Макс Штор, що скептично ставиться до “буржуазного” мистецтва, неохоче залишився, на пропозицію Сузанни, на танок біскаю, сівші під декоративним “лопухом” біля статуї Аделя “Краса”).

Раптом звідкись ледве чутно просочується до гомону голосів трошки гуняй, металічний і ніжний звук. За ним другий, сміливіший, виразніший, хвилястий. Перші ноти біскаї. Гомін майже зразу затикає, поспішно дзвякає посуд, по залі проходить шелест шовку і з-за дерев, кущів, лапатого листя, з синіх присмерків закутків з’являються різнофарбні плями облич, як химерні живі квітки.

Мадонна з синіми очима, ліниво, неохоче підводиться й байдуже поправляє на клубах легенький рожевий пояс, який не зовсім точно виконує своє призначення. Знизнувши одним плечем, вона зідає й повільно, дивлячись собі під ноги, взуті в легенькі рожеві черевички дрібними кроками виходить у круг і стає перед мармуром.

Макс із ворожим, гидливим усміхом слідкує за нею. Яка вона здається тут незграбна, важка, м’ясиста в порівнянні з тим незаймано-дівочим, звончим чистим тілом каменя! (Хоч збудована Мадонна досить гарно, це треба признати, і окрім взяте тіло її може претендувати на виставці на першу премію).

Мелодія біскаї все густіше, виразніше заповнює залю. Здається, вона виходить не з одного місця, а з усіх боків, зо стін, зо стелі, зожної щілини. Гуняй звук, як голос дівчини, який затулено носа, веде перед. Там-там обережно час од часу робить два удари й замокває, неначе легенько підпихає у спину дівчину.

Мадонна з синіми очима стоїть лицем до статуї, все нижче й нижче схиляючи перед нею ясножовту голову. Потім стає на одно коліно й витягає врівні з похиленою головою рожеві, молоді руки.

Там-там голосно, владно б’є два рази. І зараз же дзвенить мідь, вихром здіймаються скрипки, гунява дівчина розкриває уста, випускаючи вільні, металічні, ніжні звуки.

Мадонна схоплюється з колін, підкидає руки і,

легко, гордо несучи груди вперед, іде назустріч коханому.

І з перших же кроків її та, власне, з перших рухів усередині в Макса щось легесенько кланяє, наче тихенько розчинилися замкнені досі двері до якогось переділу душі. І стає легко, затишно, цікаво-хвилююче. Та сама біская, яка своєю розхістаною похітивістю, своїм гуняним, сифілітичним цинізмом викликає раз-у-раз почування зв’язаності, ніяковости й статевого роздратування, тепер легко, ніжно проходить усередину, вростає, зливаючись з усім Максом. Вона вже перестала бути біскаєю, модерним танцем сальонів і кабаре. Це чудесна зворушила поема, що розповідає про вічне в людині. Нічого нового не каже мадонна, все те саме: зустріч, захват, страх, потяг, віддання. Але все, що вона каже, є таке необхідне, таке одверте, природне й таке невинно-чисте, як це може бути тільки в великому творі мистецтва. І вже вона не здається важкою в порівнянні з “Красою” (Аделя), навпаки, здається, що вони обидві мають щось надзвичайно спільнє й рідне між собою. Одна сестра, кремово-біла, непорушно застигла в русі екстазі, а друга, рожева, дихаюча, передає її мовчазну, жагучу мову.

Макс увесь витягається вперед і не зводить поширені очі з рожевого ритмічного тіла. Ах, так! Ах, мила, голубко, так! Ну, ще, ради Бога, ще! Ото-о, от так! І це так!

Кожен її рух, поворот, вигин тіла, кожна лінія наче розв’язує вузлик за вузликом у душі, розв’язує легко, дивно, ніжно, викликаючи щоразу внутрішній крик полегкості, увільнення й ритмічної, все ширшої та ширшої радості. Там-там різко, часто б’є, труситься, скажено шарпається і, знесилено затримуючи темп, блаженно затикає. Рожеве тіло в солодкій вдячній знемозі схиляється перед тіміядом і лягає.

Макс, як підкинений, схоплюється, підбігає до Мадонни, що почала підводитись, і бурно, вдячно, сяючи очима, простягає її руку.

— Я страшенно вам дякую! Я перший раз сьогодні зрозумів, як ображають автора біскаї, танцюючи її не так, як ви. Я дуже дякую!

ЩОДЕННИК

27. XI. (1942)

Вечір. Нудьга. Сусіда мій вчора виписався. Сьогодні він мене відвідав. Він — студент. Розповідає: студентів-медиків скрізь виловлюють і скерують до Німеччини. Але з Києва ще вони не вийшли, бо у Львові в таборах — висипний тиф. До Києва прибуло два ешалони біженців із Курска. Сьогодні в часописі повідомлення про широкий наступ советів в районі Калініна, про запеклі бої на місцях прориву советського під Сталінградом. Погано. В місті настрій дуже тривожний, точиться розмови про готовання до часткової евакуації Києва. Це, звичайно, можуть іще бути провокаційні чутки. Але взагалі погано. Цієї ночі, кажуть, горів аеродром під Постом - Волинським. Багато українських поліцаяв сьогодні скеровано на фронт — бачили, як іх слізно виряджали родичі.

Мое щастя: коли торік у Харкові лежав у лікарні, німці будували барикади в місті, було дуже тривожно, бої почалися під самим містом. Тепер, коли я знову в лікарні, — знову нарastaє загроза й тривога. І тепер я надзвичайно гостро, болісно почиваю самотність. І серце так невимовно болить за Лесиком, так мені його шкода, так хочеться пригорнути до себе — о, я тільки тепер розумію, що значить мати сина! До сліз, буквально до сліз мучить мене це почуття.

І взагалі: що ж далі? Чи пощастить мені вийти до Львова? А коли й пощастиТЬ, то статися може, що розгублю, втрачу остаточно сім'ю, родину. Так усе заплутується, так тяжко ускладнюється, що мимоволі бере розpac і єдине, на що можна покластися — доля. Знову фаталізм? Так.

28. XI. (1942)

Становище отже таке: операції не буде (це я передчував з перших днів, як потрапив до лікарні, тільки причин не міг тоді знайти і сам собі не вірив), доводиться покластися на поборювання виразки самим організмом. Другий тиждень не палю (ой, як тяжко!), додержуюсь діети. Перистальтика слабша. Тільки не вбиваюсь у тіло, хоч ім такі поживні речі, яких давно не їв. Можливо, що виразка потайки кровоточить. Сьогодні-завтра виявить це аналіз.

Вдома: через три-четири дні скінчати переселення і я зможу піти до нової хати. Мати зовсім квола. Син мій десь на людях. Брат засмикався, захекався на службі й у особистому житті (взагалі ж він недолуга, немоторний хлопець) і не з'являється провідати, навіть матері мало що коли-не-коли спроможеться допомогти. Братова (Женя) — черепаха ота, — ні разу не набрала охоти (за цілій місяць!) одвідати мене. Я сам. Тільки ма-

ти — як мати. Отже й рідні у мене як кіт наплакав. Фактично двоє найдорожчих людей: син і мати. З ними розлучитися особливо важко. Але, можливо, доведеться. Важко саме тому, що невідомо, чи потім уже зустрінемось.

Вчора звечора, хвилюючись, нудьгуючи, аж просто кричучи беззвучно, прийшов зрештою до висновку: Ніщо не допоможе, тільки витримка. Щоб не діялось, а я продовжує своє, так наче ніщо мене не обходить. Моя пословництво, підтягнутість, самостіслість — ось найкращий опір усій навалі життєвих прикорощів, єдиний спосіб зберегти гідність, сталість, рівновагу, себе зберегти.

30. XI. 42 р.

Понеділок. Уночі була сильна буря. Зараз (10 год. ранку) — вітер ущух, сонце, мороз. В палаті холодно. Рятує тільки електрична грубка, — не думалося, не гадалося, коли п'ять років тому її купувалося, що вона єдина мене так рятуватиме! Ці п'ять років вона стояла забута, без користі. А тепер... що б я робив тепер без неї?

Навіть дрібниці якісь, просто дурниці, мають своє конечне місце в житті, свій час. І все взагалі в цьому житті діється за своїми, незалежними законами. Керує ж цими законами — хто? Може, випадок? Але випадок — велика умовність. Випадок завжди має і свої причини. В чому ж річ? В тій, мабуть, силі, таємній, позасвідомій, могутній, що існує повсякчас поруч мене, супроводить мене незмінно в житті. Скільки разів уже я стикався з нею на крутих небезпечних поворотах, і тут особливо ясно почував її віддих просто в обличчя, почував холодний дрож, як перебіг струму, — дрож від близького трепету крила... Я що раз дивувався її невблаганній категоричності, мудрості. Дивувався і схилявся. Бог? — Ні. В цій Силі завжди прихована якась добренька хитрість і хитренка добра усмішка. Навіть, якщо прикрістю чи лихом обдаровує, — усмішка та ж сама.

Останніми ночами — яскраві сни: пливу річкою, в якій вода така чиста, прозора, що видно на глибині кушір. Пливу легко, бістро, дивуючи когось на березі. Трохи позад мене пливе якась жінка. Я змахую руками дужче і до половини здіймаюсь над поверхнею води — так пливу, почиваючи в собі надзвичайну силу і надзвичайно дивуючи усіх на березі. Нарешті підвоюжуся і легко, спритно, балансуючи, перебігаю, йду по поверхні води. Здивування на березі безмежне! А то ще сон: з'явився на засідання чи що, де багато жінок у новенькому сірому й квітчастому убранині. Жінка пробує пальцями, перевірючи, чи справді нове — воно нове, але тонкого тендітного гатунку, і я добре знаю, що це тому, що війна.

Жінка трохи зневажливо підкреслює мені цю ваду, а я, трохи досадуючи на її недоумкуватість, протикаю пальцем у штанах на заду дірку, тут же наліплюю з чорних ниток, як пластиря, латочку на ту дірку і зухвало, іронічно кажу: "Voila! Дамська мушка на щоці!" Всі сміються, і я задоволений з брутального цього дотепу. Отаке чортовиння висниться...

У палаті моїй — новий сусіда. Харченко. 65 років. Типове українське обличчя з відповідними вусами. Кожум'яка з Куренівки. Дуже любить і вихвалює свій фах. Розповідає деталі виробництва, секрети. Заповзятий рибалка. Хворіє на гангрену: з 15 років незмінно палить і незмінно п'є. За все життя хворів лише раз на висипний тиф, і тепер дуже здивований, розгублений, що хвороба так міцно вчепилася і вже другий місяць тільки зростає. Ця кремезна міцніща людина, справжній відприск запорожців, сьогодні вранці тоненько, як дитина, заквилив і безнадійно заплакав. Довелось його всіляко втішати, заспокоювати. Він почав мене пригощати молоком, якого принесли йому цілу сулію.

Большевики під Калініним розгорнули широкий наступ. У районі Дону під Сталінградом також. За офіційними повідомленнями, їх ата-ки скрізь відбито. Французи в Тульоні, зрадивши німців, затопили частину своєї військової флоті. Взагалі там розкол, протест, одверті вияви органічного несприймання нової німецької дійсності. Нація! Кров! Сила!

А у Києві — Штепа. Його рептика, т. зв. "Нове укр. слово" цілком переключилася на передрук з німецьких газет. Тільки й нового, що об'яви про розшук утрачених родичів. Знівелюваність, безличність дішли краю. Такого я собі навіть уявити не міг.

2. XII. (1942)

Листівка од Лесика. Пише, видно, не він, а хтось із старших за нього дітей — вправніше й докладніше, ніж це може мій малій. Але річ не в цьому. Важить от що: він здоровий,

йому там добре, годують їх як на цей час цілком задовільно (я тут у Києві не міг би йому цього зараз забезпечити) — отже все гаразд. І я зразу заспокоївся. Мені стало легше, на віть радісно, проте ще сильніше потягло туди, до Лесика. Хоч на хвилинку побачити, поговорити з ним, посміятися, погладити голівоньку, притиснути до грудей. Тепер шкодую, що влітку мало з ним гуляв удох, мало жартував, мало розважав. Чим же приемним згадає він там батька? Кричав на нього, штурляв іноді — даремно, без цього можна було обійтись. Правда, зате він у мене дисциплінований, зорганізований хлопчик. Ну, нічого. Сантименти тепер зайві. Добре, що йому там добре. Тут зараз, особливо в зв'язку з переселенням, він конче простудився б, зголоднів би, запаршивів, — взагалі не знати що і як з ним у цих умовах було б. Знову — передбачливість і прихильність отієї Сили. Адже цей виїзд Лесика, можливість тимчасово улаштувати його настороні, — сталося воно не несподівано, само собою.

Так. А от я стояв на порозі Львова. Ще кільки днів, — і була б уже перепустка, і я вже рушив би у давно і пристрасно бажану путь. І все сковирнулось, перекрутилось, так наче хто навмисне взяв і раптом владно зупинив, зробив таки по-своєму. Цікаво, дуже цікаво, в чому ж тут криється ота "хитрість", передбачливість? Для чого саме потрібно було, щоб я місяць тому не поїхав і так смертельно раптово захворів?

У суботу, 5-го грудня залишаю лікарню. Почуваю себе ніби досить добре, тільки енергії, завзяття колишнього мені бракує. Млявість — і рухи, і думки. Може на свіжині це минеться? Але гнітить свідомість сталого серйозного захворування, потреба надалі поводитись із собою, як із тендітною річчю. Набридло вже! Буду, звичайно, конче домагатись перепустки на Львів. Треба невідкладно в нормальніших умовах довершити лікування. Це — головне.

(Далі буде)

Іван Ганнич

ВЕЧІР

Рядном ляга весняна, тепла ніч.
Вечірня синь в принишклому тумані.
Вершки Карпат, з дитинства рідні, знані,
Блакиттю й сріблом падають до віч.

Вже горнеться вечірня мла до пліч.
Купають захід, вітром хмари гнані...
Їх кучері і світлі й полум'яні —
Мов запалив хто міріади свіч.

Шумить, співа зелених сосен бір!..
Загін повстанців із високих гір —
Вже виїхав на стежу, — оглядає

В вечірніх тінях темній долини.
Знайома пісня в далеч лине,
То син землі цієї, гуцул, співає.

Ю. Балко

ТАРАС БУЛЬБА

— Підрясники пошили вам на славу:
Долівку можна полами мести...
— Не сміяся, — мовив син: — хоч батько ти,
А битиму...

I закачав рукава.

А мати сумно на козацьку вправу
Дивилася. Тарас звелів нести
Із льоху мед насичений, густий,
І келихи запінились яскраво.
А вранці вже повіз синів своїх
На Січ — і Січа привітала їх...
А там на ляхів кличуть тулумбаси.
Біда ж і їм: Андрія батько вбив,
Остапа ворог лютий полонив,
Старого ж спалено при битім шлясі.

Так було, чи так мало бути?

Важке ярмо твоє, мій рідний краю,
Нелегкий твій тягар.
Мов під хрестом оце під ним я упадаю.
І. Франко.

Є розгублення, тривога.
А. Любченко. Щоденник, стор. 65.

Це не буде характеристика Аркадія Любченка, ані характеристика його щоденника в опублікованій "Новими Днями" частині його. Це тільки кілька міркувань людини, що йла тим же географічним шляхом, що й Любченко в часи війни: Харків — Київ — Львів — Закордон, — і спостерегала ті самі речі й тих самих людей, а подеколи переживала ті самі почування. Кілька скромних нотаток на берегах публікації.

**

Є на еміграції дві оцінки підсоветських українців і відповідно до цього дві самооцінки еміграції. Для одних — українці під советами — святі, мученики й борці за волю. Їм відкрита нова дійсність, перемогу вони здобудуть у бою, а еміграція — безнадійно відсталий гурт, що йому треба буде переучуватися, коли станеться повернення додому. Тим часом — світло зі Сходу. Там бо святий Київ, не місто з вулицями, будинками, урнами для сміття і сміттям поза урнами, — а місто-візія, храм української історії. Здається, жаден французький літературний журнал не називався Париж, або німецький — Берлін. У еміграції літературний журнал названо "Київ". Кожне українське ім'я, уставлене під советами — науковця, письменника, спортивця — стає символом української величини, здобутої всупереч умовам і вимогам режиму.

Для других — народ під советами — розкладений советами. Потрібні луччі люди з еміграції, щоб панувати над ним, тримати його в суворій покорі й послуху, вести тих сліпородженіх шляхом державної сили й величині, бо самі вони ні на що не здатні, хіба за винятком одиниць, які одначе тоді мусять відокремитися від народу й перейти до касти тих плеканих головне на еміграції і то яко магдалі від небезпечних зон лучших людей. Тут, природно, світло променює з заходу, а схід — це велике поле, що чекає новітніх хрестових походів, що мають принести українському народові і всьому людству не мир, а меч, пройти над землею українською новою очисною пожежею.

**

Значення публікації щоденника Любченка полягає, насамперед, у тому, що вона показує вимріяність і далекість від дійсності обох цих типово еміграційних, у відриві від дійсності, у прекрасному далеко посталих поглядів. Даремно було б шукати на сторінках цього щоденника письменника Аркадія Любченка. Ні в стилі, ні в змісті цих записів нема нічого понадпересічного. З цього погляду мають рацію ті, хто протестує проти опуб-

лікування щоденника. Чому саме такий характер мають ці записи, — про це можна здогадуватися, але годі сказати це з певністю. Мабуть, ключ лежить в обставинах. Умови життя Любченка в ті дні й роки були жахливі (як зрештою майже всіх в Україні сущих): голод, холод, злидні, хвороба. До цього додався в Любченка родинний конфлікт, що кінчиться розлукою з дружиною. А може ще більше заважило минуле, що про нього сам Любченко запитує: "Скільки мерців лежить переді мною, скільки мною втрачено дорогої й ціннішого в моєму житті часу! 23 роки в п'яті, в тюрмі! Як тепер це все надолужити?" Може ще більше важило розчарування в сучасній, воєнного часу дійсності, — в німцях супроти України і самих українцях, — про це Любченко прямо пише рідко, але між рядками щоденника це помітно тим виразніше, чим пізніше ці сторінки виникали. Останні з опублікованих записів безмежно далекі тоном від патосу статті "Україна живе", написаної в перші дні після "розлуки" з большевиками в Харкові.

Але те, що втратила через такий характер щоденника історія літератури і може безпосередньо література, те виграла історія. Щоденник Любченка — це майже судове свідчення про українську людину часів німецької окупації України. Для читача шкода, що Любченко майже не узагальнює баченого й чутого, що нема на сторінках малої брунатної книжечки ані філософських міркувань, ані виразної політичної програми, ані близкіток стилю. Але для історика, що хоче мати об'єктивне безпосереднє свідчення про добу — це великий плюс. Від свідків бо не вимагають ні ерудиції, ні глибини, ні краси стилю, — від них вимагають точності і правдивості. Ці риси є на сторінках Любченкових записів — і вони є подвійно: бо так пише Любченко про людей, ним бачених, і так пише він про самого себе. Що ж, скажім одразу правду: в обох випадках те, що ми бачимо, досить далеке від ідеалів, зокрема від еміграційних ідеалів. Нема там ані святого Києва, ані візійної української людини-героя і мученика. Багато почуттів і думок примітивні, і нам хотілося б сьогодні щоб вони були не такими. Але вони **були** такі. І хочеться згадати слова одного з видатних наших науковців доби двадцятих років — мовознавця Олекси Синявського: "Принаймні в науці краще гірка правда, ніж солодка фікція", — тільки поширити їх і на свідчення історії.

**

На першій сторінці щоденника стоїть фраза: "Але мій народ, пройшовши це страшне горнило, зазнає нового кращого життя". На що спирається це твердження, записане 2 листопада 1941 р., за тиждень після вступу німців до Харкова? Що знає письменник про пляни і наміри німців? Про настрої й бажання свого народу? Рівно нічого. І ніхто інший не знає більше. Любченко пише: "Щодо уряду — вичікування... Німці воліють демо-

кратичний уряд". Ви посміхаєтесь, читачу? Але багато часу мине, поки відкриється хоч якась сторона дійсності. Уже тоді, коли все було ясно, в щоденнику ще записується, що в німців українська проблема ще не розв'язана і все залежить від активності українців. А коли рука нарешті наважується вивести гірку істину, — майже за рік пізніше, то і тоді відзначається, що більшість ще чекає і вірити, що "німці врешті виявлять увагу до національних місцевих почуттів, винагородять українців за їхню допомогу в цій антибільшевицькій боротьбі". Та ще й після того гарячково вишукуються на сторінках "Фелькішер Беобахтер" між рядками натяки на можливість саме так розв'язати питання.

Не підлягає сумніву: багато заважили тут зовнішні обставини. Роки життя в ССР, коли фактично єдиним джерелом інформації булаsovетська пропаганда, привчили обертати її твердження догори ногами. Раз радіо і газети кричать про звірства німців, значить нічого цього нема. Раз звідти подають, що єдина мета німців на сході — здобути землю для німецького плуга ціною знищенння тубільців, значить німці принесуть свободу. Варварство взагалі неможливе на Заході, серед культурних народів Європи. Не без впливу було й те, що інформація за німців була загальмована, так що довго так і не можна було довідатися точніше, чи правда, що, приміром, Галичина відокремлена від України, чи правда, що в Києві шаліє протиукраїнський терор, — хоч глухі чутки про це й просочувалися.

Але далеко більше впливала сама настанова української людини: вірити в здійснення бажань. Ота славнозвісна українська простодушність. Якщо ми хороши, чому б світ був супроти нас нехороший? Хіба зрештою визволення і усамостійнення України не було б актом справедливості? Тут виявлялося повне нерозуміння тієї складної розгри сил, якою є світова політика й того безмежного егоїзму, що в ній панував, панує й пануватиме, які б красіві слова при цьому не виголошувано і часто навіть у прямій пропорції до числа таких слів у промовах і деклараціях. Хоч напевне Любченко особисто, — один з небагатьох — був більше-менше знайомий з ідеями Донцова, що показував необґрунтованість і фальшивість цього ідилічно-ягнячого погляду на історію й політику, — але ці ідеї не позначилися на сторінках щоденника і нічого не визначили в поведінці людей щоденника.

Я далекий від того, щоб приписувати ці риси українцям завжди і при всяких обставинах і вважати їх за невід'ємну рису національної вдачі. Хоч не можна не помітити, що і в еміграції риси ці проявляються з разючою наочністю, і можна було б назвати не одного українського діяча, що пишається дірами на своїх штанях, здобутими під час просиджування в передпокоях різних демократичних і недемократичних політиків і міністрів, що повинні ж нарешті виявити зацікавлення до українських прагнень і дати їм свою потужну допомогу (Чим не хочу сказати, що на контакти з такими діячами треба махнути рукою, — тільки те, що їх ваги не слід перециновати!). Це в суті речі все та сама риса, і можна думати, що в головному

вона є проявлом і результатом не стільки національної вдачі і не стільки часових обставин перебування під впливом певних систем пропаганди, як проявлом тієї риси, що найбільше загрожує українській культурі — і українському визвольному рухові, — може навіть небагато менше, ніж Москва і комунізм. Риса ця зветься — провінціалізм, і це саме вона зводить нанівець усі зусилля українського народу і його діячів, не дає зможи утилізувати ані культурних надбань передових діячів науки й мистецства і національної культури як ціlosti, ані крові, пролитої і проливаної на полях боїв за українську незалежність.

Глибшим, ніж він є з першого вигляду, здається гумористичний віршик Рильського, присвячений Любченкові, коли обидва літератори, виїхавши на полювання, застрягли в глухому Конотопі:

Хоч номінально ми в Європі,
В найкращій із її країн,
Але фактично — в Конотопі,
Що мучить нас, як сучий син!

І цей Конотоп ми геніяльно спрітно привозимо з собою в табори ділі, і в місця нового поселення, відтворюємо в нашій так нещасливо розрослій і пропорційно пустопорожній (за малими винятками) пресі, виявляємо в зустрічах з чужинецькими сильними міра цього...

Найвіність, виявлена в роки війни — і не тільки тоді, — це прямий вияв і вислід провінційності. Це прикро для тих, хто цінує Любченка як письменника, але це факт: його щоденник найвищою мірою провінційний, чому це так сталося, — про це дивися вище, але саме цим він найвищою мірою корисний в процесі усвідомлення нашої провінційності. А мені вже колись доводилося писати, що усвідомлення провінційності — це ознака вілікування з неї, хоч її першим наслідком може бути тільки розвиток почуття власної маловартості.

А тим часом ці міркування про найвіність і провінційність закінчу словами Липинського, що актуальні не тільки для людей щоденника, а й для живих людей сьогоднішньої еміграції: "В боротьбі зовнішній все й безумовно кінчиться поневоленням тих, хто на чужу перемогу рахує". Ні, Липинський не був провінціялом, але лишився українцем. Це саме те, що нам треба. В нас надто часто думають, що українство і провінційність — це синоніми і хто протестує проти другої є ворог першому.

**

Почуття маловартості — росте із зустрічі провінційного світонаставлення з конкретною дійсністю. Це почуття продемонстроване на сторінках Любченкового щоденника багато разів. Я не говорю про принципових рабів, що скидали з стіни портрет Сталіна і вішали портрет Гітлера з написом білими літерами "Гітлер визволитель", хто виголошував свої ж учорашні промови сьогодні, помінявши в них перше ім'я на друге, хто розумів події просто: одного хазяїна заступив другий, треба скоріше заявити свою відданість. Таких було чимало, але можна з гордістю сказати, що їх було далеко менше, ніж можна було б сподіватися в ре-

зультаті попереднього виховання в Сесесерії, далеко менше, ніж показалося, приміром, у Німеччині під час американської окупації країни в воєнні роки, хоч у Німеччині було незрівняно менше і об'єктивних і суб'єктивних підстав для такої поведіки.

Далеко важливішим проявом почуття маловартності своєї і свого народу була невіра в можливість волі й відродження, в можливість зміни дотеперішнього стану. Я зінав жінку, учасницю Визвольних Змагань, що говорила: Киньте, нічого не буде, України не може бути. Гі діти були виховані по-українськи, але в реалізацію українського ідеалу вона не вірила. У інших це переростало в прямий індиферентизм до всього національного, в оте славнозвісне "всьо равно", типу міркувань виведених у щоденнику поета Топчія або науковця Філіпова. Ще дальший етап — злорадіння неуспіхам української визвольної справи з заявами типу тієї, що її зафіксував Любченко від власної дружини: "Ні черта із етой **вашей** України не вийдет", — а звідси вже один крок до ненависті до всього українського, як це відзначає Любченко в братів Винницьких: "Обидва й говорять українською мовою, проте обидва в Україну зовсім не вірють, а інженер одверто мріє про монархічну Росію і не приховує зенависті до всього українського".

Все це — досить часті явища, з них виростає і на них будується українська власовщина, до них належать усякі Штепи, їх бере за вихідний пункт і наша рідна донцовщина з її поглядом на народ як на спілу й нетямущу худобу. І, власне, з цього погляду донцовщина є найпослідовніший і найнебезпечніший прояв почуття маловартності, а тим самим — не що інше, як перевернена сподом дотори наша стара знайома, застаріла наша хвооба — все та сама провінційність. І щоденник Любченка цікавий і важливий між іншим тим, що він дає змогу простежити, як у самому авторові його пробуджується і зростає ця **психологічна** донцовщина, зовсім незалежна, як уже сказано, від систем думок і ідей Донцова.

Спершу приходить враження бідності українських сил; потім огіда до непевності й хитань; потім нерозуміння людей довкола; потім — зневага до них. Так з'являється в Любченка презирливий рефрен "хахли!", що ним він супроводить кожний прояв настроїв і діяльності більшості представників свого оточення. Зневага до своїх супроводиться ненавистю до чужих. Неприємно вражають антисемітські пасуси щоденника, — "помститись безжалюно, безоглядно!" Вибухи дикої ненависті проти росіян, в своїй основі зрозумілі, не можуть бути підставою жадної тверезої політики. Самотність і ізоляція від власного народу приводить до схиляння перед європейцями і зокрема — всупереч усякій логіці — перед німцями. Те, що навколо себе бачить письменник, — це "метиси, покручі, перевертні, малороси, безнадійні мішухи, тупі консерватори, чорносотенці, великороджавники, всіляка смердюча наволоч... Душно! Душно! Весь бруд тепер виплив нагору і мусує, як дріжджі, користається з нагоди, щоб десь зачепитися, пристосуватися, швидше закоренитися, пустити нові пагінці. Душно! Київ розкладений і

продовжує гнити. Де ви, аборигени?".

Засліплений зенавистю письменник утрачає всяку об'єктивність. Мистців, що погодилися на низькі ціни, встановлені на їх твори німцями, він обзыває **неграми** і вбачає в цьому тільки почуття переляку і схиляння перед володарем. Він забуває ту просту обставину, що тоді єдиним покупцем картин у голодних і холодних мистців (згадати хоч би смерть М. Бурачека) були німці. Вигляд полонених червоноармійців викликає в нього віраз зневаги і іронічне запитання: "Цікаво, чи так виглядають й британці, коли потраплять у полон?". Якби Любченкові судилося прожити довше, він переконався б, що німецькі вояки в російському полоні виглядали не краще. Чи треба говорити, що воєнна дійсність показала, що мораль українського жіноцтва супроти окупантів солдатів стояла незрівняно вище, ніж, приміром, німецького?

Нема сумніву, що як завжди в часи воєн, на поверхню виплило тоді багато намулу. Але нема сумніву і в тому, що багато було і зовсім інакшого і що загалом поведінка народу була не тільки вища від того, що маює Любченко, а й від того, чого він жадає. Далеко раніше, ніж Любченко, люди побачили, що на німців не доводиться покладати жадних надій і що ця війна взагалі Україні нічого не принесе. Надзвичайно характеристичний запис з 13 липня 1942 р. "В Києві всі майже справляють враження або переляканіх, або злих, або геть розчарованих", — починається це цікаве для нас місце. Далі констатується, що людність уникає їхати на працю до Німеччини, — начебто з інтонацією невдоволення і в усякому випадку нерозуміння. І далі Любченко прямо засуджує це: "Чудна і просто погана вдача всіх оцих людей — одне слово, обивательщина". Далі завважа про нарощання невдоволення й на селі, де німці озброїли проти себе "різними вимогами, обмеженнями та безапеляційним начальницьким грубим поводженням". І замість вітати ці прояви почуття власної гідності, Любченко робить уже чисто донцовський висновок: "Тверда рука нашій збуреній, розкладеній і часто розбещеній масі конче потрібна".

Тут комплекс маловартості закономірно переплескується в програму донцовщини. Але коли дивитися на це з перспективи десяткох років, то стає ясно, що поведінка отих "хахлів" була далеко розумніша і гідніша, ніж те, що хотів би бачити в них Любченко. Вона була також далеко тверезіша і реальніша. Це їм, "хахлам", було ясно, що, поперше, Гітлер не може перемогти, а подруге, коли б усе таки припустити, що він переможе, то це не означало б ані найменшого поліпшення для України і її народу. Не ідеалізуймо цієї поведінки. Вона не спиралася на якусь програму, — її не було. Ця поведінка росла з стихійного відруху, не раз вона приводила навіть — це факт, що на нього не слід заплющувати очей — до відродження симпатій до большевизму. Але в своїй основі, — не в формах прояву — вона була здорова, і дуже важливо, що вона **була**. Це вона, а не програми донцовського типу засвідчили по-при все, що український народ і українська справа живі.

Конфлікт між Любченком і оточенням, його "донцівський комплекс", мали однаке глибші коріння. Тут зіткнулися двоє уявлень України: літературно-словесне і реально-державне. Українське відродження XIX сторіччя проходило під знаком літератури й слова. Осередком українськості було слово. Перші парості руху не були політичними. Ще Шевченко на сторожі української визвольної справи ставив слово, хоч починав говорити і про сокири. Але політичні рухи не можуть спиратися тільки на літературну програму, і державу не можна збудувати на програмі наймилозвучнішої мови з найідеальнішим правописом. Держава означає конкретну реальність такого чи інакшого буття мільйонів людей, і ці люди не живуть літературою і не віддадуть свого життя за мову чи за правопис, хоч і воліють здебільша (хоч і не завжди) говорити своєю мовою. Дружина Любченка, сама того не усвідомлюючи, мала частку рації, коли говорила, що "вашої" України, себто літературно-мовної, як її розумів тоді Любченко, не буде ніколи. Вона думала тільки про свої особисті інтереси, а не державними категоріями. Але вона інстинктивно відчувала, що держави не будується на самому бажанні мати державу, без будь-якої програми, крім хіба того, щоб Україна була для українців, розуміючи цих останніх не як різноплемінну і різновасову націю, а як свого роду партію втасманих у час українського слова. Липинського такі, як Любченкова дружина, не читали, але Липинський казав задовго перед тим: "І з москалів бували і есть чесні українці. Зрештою як нема чистокровних американців, так нема і чистокровних українців. Колонія есть колонія: осідок людей різних племен, рас і вір. Українцем есть всякий, хто хоче, щоб Україна перестала бути колонією; щоб з різних її племен, рас і вір постала одна Держава Українська."

Концепція літературної України була переможена тим гаслом, що його приписують Ленінові: "Дайте їм десять українських мов, аби Україна була наша". Та концепція України, яка тепер живе в Україні, — а вона живе, хоч і не оформлена у виразні політичні програми, може, — є: хай буде поруч української десять інших мов, аби Україна була наша, людей з України. Літературно-мовний образ України був теж виявом нашої провінційності. Ми знов і знов приходимо до цього найкардинальнішого з питань нашого культурного розвитку й політичного визволення. Донецьщина з її блашнаним патосом безсила саме тому, що вона — тільки інше уbrання все тієї самої мовно-літературної України.

(На заспокоєння носіям цього ідеалу в еміграції — мабуть, чи не 95 відсотків усієї еміграції: саме ствердження реальної держави приведе неминуче і до ствердження української мови. Але не цим почнеться все).

**

На сторінках щоденника не раз засуджено егоїзм. Тим часом поведінка Любченка теж егоїстична. Він дбає за себе, свої харчі, свою хворобу, свій порятунок. Це проводиться так послідовно, і автор записів так явно не помічає цього, що місцями аж неприємно стає читати. Нема жадного,

здаеться, запису, де Любченко писав би про своє бажання ризикувати життям для української справи, зате докладно описано, як він шукає крашого мешкання, як він домагається перепустки спершу до Києва, а потім до Львова, як він єсть те чи те, чого багато хто інший їсти не має змоги. Ми докладно довідуємося про харчові обмеження Любченка, але не довідуємося про ті тисячі і десятки тисяч людей, що вмирали і вмерли з голоду...

Мені скажуть: Любченко був тяжко хворий, він був взагалі тоді людина вибита з колії. Не заперечую. Але іду далі: егоїзм Любченка я не хочу засуджувати (хоч було тоді і багато проявів альтруїзму, що заслуговують того, щоб перед ними схилити голову). Я йду ще далі і тверджу, що всяке здорове суспільство повинно будуватися саме на егоїзмі. Альтруїзм завжди виняток, можна його культивувати, але не можна на ньому будувати. Ризикуючи набриднути цитатами з Липинського, наведу ще одну: "Як це може не сумно, але егоїзм являється послідніою й останньою інстанцією в усіх ділах людського співжиття. І тільки той лад може бути для мас народних найкращим, де права їхні обороняються з мотивів егоїзму, а не задля любові, справедливості чи обов'язку". Справа тільки в тому, щоб цей егоїзм спрямувати так, щоб його рівнодійова давала ефект, потрібний суспільству.

Чим я хотів би докорити Любченкові, — це не його егоїзмом, а тим, що він, бувши егоїстом, засуджує егоїзм інших. Тут знов проявляється концепція нашої прекраснодушної провінційності. Нехай я егоїст, але хай усі інші ними не будуть і нехай суспільство й держава будується на прекрасних ідеалах. З цього погляду виросла поразка наших Визвольних Змагань з їх ідеально-демократичними програмами, яким однаке бракувало підстави в здоровому егоїзмі, належно спрямованому. Це надолужувано обіцянками прирізати землі, але ці обіцянки ніяк не спрямовували різних егоїзмів в одне, державно потрібне річище. З цього виросло також і розмахування донецьців картонними мечами, що мало б покласти межу всякому егоїзму, силоміць скорити його програмі лучших людей. Розмахування, що має трагікомічний характер і ніколи в жадну реальність не перетвориться.

**
*

Можна було б іще багато проблем поставити на матеріалі щоденника Любченкового, бо хоч нема в ньому проблем, але є досить матеріалу, що з нього проблеми виринають. Можна було б говорити про проблему диктатури чи демократії, про проблему релігії в Україні, про проблему страху... Може іншим разом я повернуся до цих речей. Але й тепер можна з цього свідчення зробити чимало важливих висновків про людей часів німецької окупації, про те, як тоді було в Україні і чи мусіло так бути.

Про добу Визвольних Змагань часто кажуть, що тоді провід відстав у своєму розвитку від народу, і в цьому вбачають головну причину їх поразки. Не буду забиратися в цю нескінченну дискусію, що вже давно перетворилася на товчення води в ступі. Але про роки німецької окупації України 1941-1944 з певністю можна сказати — і щоден-

ник Любченків тут найкращий свідок, — що це було справді так. З погляду внутрішнього розвитку концепції українського визвольного руху ці роки були роками останнього конфлікту між словесним і реальним ідеалом незалежної України. Інтелігенція, особливо представники еміграції, що продиралися в Україну, але також і представники внутрішньої еміграції, були здебільша носіями першого ідеалу, але вони не знайшли спільноти мови з народом. Багато хто з них зробив з цього висновок про маловартість українського народу, про його "хахлацтво". В дійсності саме погляд народу репрезентував собою основу єдиної концепції, що здатна довести українську справу до перемоги. Виходячи з своего ідеалу словесно-літературної України представники інтелігенції типу Любченка штовхали народ на шлях колаборації з німцями і підпорядкування останнім. Народ на цей шлях не став. Цим він виказав не тільки інстинкт самозбереження, що підказав йому, що ця війна йому нічого не принесе і тому найрозумініше стати настільки остоною її, наскільки це можливо. Він виказав цим і свою зрілість до українського державного будівництва, — тільки не на основі ідеалів милозвучної мови або лучої еліти, а на основі ідеалів свого здорового нормального егоїзму. Можкани словесної України опинилися тепер уже, мабуть, усі на еміграції, іх уже, мабуть, нема в Україні.

Звідси випливає хворобливість і болючість процесів усвідомлення дійсності на еміграції і ідеологічного переозброєння останньої. Тут причина, чому еміграція у великій своїй частині воліє хвататися від справжніх проблем у зовсім неактуальні — реформи правопису, голубе чи жовте згори на прапорі, католицтво чи православ'я і т. п. Дивно не те, що ці речі визначають тон життя еміграції, а те, що крізь них усе таки пробивається **справжнє**. Та проблема еміграційної людини не входить у рамки цих мікрувань.

Так само не входить у їхні рамки питання про те, чому Любченко від будь-що-будь вищої кон-

цепції ваплітняства, як вона проявилася між іншим і в його "Вертепі", перейшов у роки німецької окупації на позиції далеко примітивнішого і ретрограднішого малахіянства-донцовщини. Тут треба було б поставити питання і про те, якою мірою ці останні елементи були наявні в концепції ваплітняства, а з другого боку, говорити про міру впливу советської пропаганди на людину, зокрема людину, замкнену в собі. І це окрема річ, цікава сама по собі, але варта окремого обговорення.

Висновок з попередніх міркувань, довгої мови короткий зміст: роки війни 1941-1945 не минули марно для української визвольної справи. Вони завершили банкрутство української провінційності, банкрутство літературно-словесної концепції України в її "просвітнянському" і в її донцівському вигляді, вони показали також бодай в окремих елементах зрілість українського народу до державного будівництва. Оформити ці речі з психологічних реальностей — це завдання теперішнього періоду, і тут однаково відповідальні роля й підсвітських українців і емігрантів, а тому протиставлення цих двох таборів і ідеалізація одного з них однаково недоречні. "Щоденник" Любченка не піднісся до цього завдання, він навіть не усвідомив постання цих проблем, але своїми об'єктивними свідченнями він ці процеси відбив, і в цьому його вага і значення його опублікування тепер.

Що маси були далекі від ідеалу, що вони не мали чіткої програми, — це був великою мірою вислід попереднього, советського режиму. Що вони відкинули програму літературно-словесної України, — це було трагедією для Любченка й ідейного проводу нації. Але це був іспит зрілості українського народу. Тепер ми бачимо: так було. І ми починаємо розуміти: так мусіло бути. І дуже цікаво: чи усвідомив це Любченко? Яким він був на дальших сторінках своїх записів?

Від редакції: З деякими думками Шановного Автора, висловленими в цій статті, ми не згоджуємося і в свій час з цього приводу ще висловилися.

Ганна Черінь

В Е С Н А

Поклавши в скриню зимню втому,
З душі зваливши пудів сто,
Одного дня ти вийдеш з дому
Одягнувши весняне пальто.

Проміння — згострені, як стріли,
Колес гутірка голосна,
Підталий сніг і листя пріле,
Тривога... Так, уже весна!

Смішна общицана синиця,
Танцюючи, обходить пень, —
І зробить враз така дрібниця
Тебе щасливим на ввесь день!

I стануть через це цікаві
Немудрі човники з кори,
Які пускає у канаві
Юрба дзвінкої дітвори.

І навіть вилетить одразу
Щоденний клопіт з голови —
Про непоправний кран від газу,
Борги й протерті рукави...

Там парами, дурні й щасливі,
Воркують мирно голуби...
Купайся й ти в весняній зливі,
Живи, надійся, полюби!

Та ж це для тебе ранок дише,
Лице без зморшок, молоде, —
І те, що нам найголовніше,
Непережите — ще приайде!

Замреш в усмішці небувалій,
Чиєсь слова бринять в ушах...
І у вінку ясних конвалій
Зненацька розвіте душа.

УКРАЇНСЬКІ ЗАПОВІДНИКИ

Для вивчення, охорони й збереження природи України існує низка організацій та установ. Серед них державні заповідники займають одне з перших місць. У попередніх нарисах ми подали відомості про два заповідники, а саме про "Чаплі" чи Асканію Нову і Софіївку. Тут ми хочемо ознайомити читачів нашого журналу з завданнями заповідників взагалі, а також подати перегляд деяких з них за місяця їх розташування.

Заповідниками є науково-культурні, або народно-господарчі ділянки природи України, що являють собою особливу вартість і мають призначення виконувати наукове, або народно-господарче завдання.

Заповідники є повні й неповні, або часткові. Усі повні заповідники виключені з прямого господарчого користування, а крім того, спеціальним законом заборонено не лише експлуатацію їх природних багатств, а й навіть порушення їх природного стану. Неповні, або часткові, заповідники являють собою ділянки природи, у яких заповідність відноситься лише до якоїсь частини природних багатств, наприклад лише птахів, або лише диких звірів, або навіть до якогось одного виду тварин.

Крім повних і часткових заповідників, існують ще охоронні дільниці, що здебільшого являють собою особливі господарчі, культурні, або історичні вартості й вимагають або спеціальної охорони, або особливого догляду, і які хоч і обмежено, але експлуатуються. Такими охоронними дільницями є великі історичні парки, штучно створені зелені насадження, акліматизаційні сади тощо. Існують також неповні заповідники, використовування яких заборонено лише на певне число років, приміром на 5-10-15 тощо.

Заповідники мають велику наукову й культурну вартість впершу чергу тому, що не лише зберегають певні види і форми природи, а й збагачують природні ресурси України.

Потреба виділення заповідників у сучасному їх стані обумовлена ще й тим, що людина своєю господарчою дільністю часто вносить у природу такі зміни, які унеможливлюють відновлення первісних природних умов, а разом з тим, дуже часто виникає потреба розв'язувати певні теоретичні й практичні завдання, виходячи з природних закономірностей. Українські заповідники здебільшого комплексні, тому являють собою багатоцільові природні "лабораторії", у яких вивчаються різноманітні явища природи в їх безпосередній динаміці і взаємозв'язку. Таке вивчення потрібне впершу чергу для розуміння всіх змін, що їх вносить у природу людина. Заповідники України становлять собою дуже важливу ділянку українського природознавства, бо поєднують у собі народно-господарчі, наукові й культурно-освітні функції, себто є комплексними науково-дослідчими закладами.

Завдяки системі заповідників, українське природознавство має можливість виконати такі завдання:

1. Вивчати первісні природні умови до зміни їх людиною;

2. Науково розробляти методи обліку природних ресурсів, розробляти засоби їх збагачення та найдоцільнішого їх використовування;

3. Уводити в господарчий оборот природні ресурси, досі ще не використані людиною;

4. Виконувати дослідні роботи в галузі реакліматизації та акліматизації господарчо-корисних чужоземних рослин, тварин і птахів;

5. Сприяти господарчим організаціям, підприємствам та установам, науково розробляти проблеми, що відносяться до експлуатації лісів, угідь, водоймищ, надр землі, а також до раціонального ведення мисливства, штучного розведення диких промислових звірів, птахів, риб тощо;

6. Охороняти рідкісні, або вимираючі види птахів, тварин і рослин, а також охороняти інші об'єкти природи, що мають наукове, культурне і народно-господарче значення;

7. Охороняти й збагачувати природні фонди, а також режим вод і нормальний кліматичні й санітарні режими з метою створення найсприятливіших умов для життя і діяльності українського населення;

8. Вести культурно-освітню працю серед населення, залучати найширші кола до природознавчої діяльності, впершу чергу для виявлення природних ресурсів України, їх обліку, сприяння розвиткові рухові аматорів-природознавців, сприяння українському та чужоземному туризму тощо.

Головні заповідники України

Тепер в Україні є такі заповідники, які є під охороною держави, але безпосередньо використовують їх для наукових цілей різні наукові установи, здебільшого Академія Наук та університети. Головніші з них перелічимо в цій статті.

1. **Конча-Заспа** — комплексний заповідник, розташований на віддалі 20 кілометрів на південь від Києва, на правому березі Дніпра. Заповідник організовано в 1921 році і він складається з низки дуже важливих з природно-історичного й наукового боку об'єктів. Найголовніші з них: два озера, Конча і Заспа, старе річище Дніпра, низка заток, лука, дубовий ліс, сосновий бір та інше. Загальна площа заповідника 3,713 гектарів. Заповідник вважається офіційно "Рибним", і основне його багатство короп, ляць, язь, жерих.

Конча-Заспа, єдиний заповідник не лише в Україні, а й у всій східній Європі, більша частина якого розташована в затоках ріки й дуже різноманітна за фізико-географічним станом. З тварин у заповіднику є рідкісний вид водяної кутори, гарно себе почивають горностай, куниця, вивірка, дики кози. З птахів — орел-білохвіст, кулик-сорока, авdotka, кваква, зимородка й сипуха. Всі ці тварини живуть на волі, розмножуються і майже всі приручені до людей, тому зовсім не полохаються відвідувачів і навіть приймають корм з рук.

Основоположниками заповідника були творці Українського Наукового Комітету і Академії Наук. Найбільше спричинився до того покійний проф.

Федір Омельченко, один з основників УАН.

2. Приморський державний заповідник. Комплексний заповідник, розташований на берегах і островах Чорного й Озівського морів. Організований в 1927 році. Загальна площа займає 25 тисяч гектарів ґрунту й озер, не врахуючи самих берегів морів. До складу заповідника входять такі природні об'єкти:

а) Сінбурська солоно-озерна лісова дача, що в свою чергу складається з низки піщаних масивів з специфічною для Низу Дніпра рослинністю;

б) Смуга солонців по берегах Ягорлицької, Тендерівської і Джарингачської заток;

в) Острови: Довгий, Орлів, Смолений і Бабин в Тендерівській Затоці. Ці острови крім своєрідної рослинності і ґрунту є ще місцем численних колоній морських і приморських птахів: куликів, шилоклювів, куликів-сорок, чайок, крачок та інших.

г) Острови Джарингач і Тендер, з численними степовими птахами дрохвами, журавлями та іншими.

г) Острів Гурюк на Сиваші з степовою фавною і фавною морських узбережж;

д) Острів Бірючий та інші острови Озівського моря, як місця перебування незчисленних птахів, що мігрують Волго-Донським перелетним шляхом.

На всіх цих об'єктах переводиться надзвичайно важливі досліди над проблемами ґрунтознавства, специфічного рослинництва, дикого птахівництва і рибництва.

4. Кримський державний заповідник. Заповідник розташований у Кримських горах, на віддалі 8 кілометрів від Алушти. Існує заповідник з 1920 року, а площа займає в 32 тисячі гектарів. Заповідник має водоохоронне значення для Криму і оточених кільцем дуже важливих для України курортів і санаторій.

У заповіднику є гірський лісовий масив що складається з дубів, буків, сосні та інших дерев. З тварин у заповіднику є муфлон, кримський олень, косуля.

Заповідник дуже добре впорядкований, має добри дороги, пішоходи та інші вигоди для відвідувачів та наукових працівників.

5. Заповідник Старосілля. Комплексний заповідник. Складається з заплавних водоймищ, соснового лісу й піскових дюн. Розташований за 19 кілометрів вверх по Дніпру в урочищі 'Гористе'.

На терені заповідника знаходиться Дніпрянська біологічна станція Гідробіологічного Інституту Академії Наук.

6. Кавказький державний заповідник. Розташований в Майкопському і Сочинському районах Кубанщини, на узгір'ях і схилах Кавказьких гір і сточищах рік Білої, Великої й Малої Лаби, Мзитми та іх допливів.

Заповідник існує з 1924 року і є комплексним. Складається з низки фізико-географічних, геологічних і природничо-історичних об'єктів. Заповідник має водоохоронне і водозбирне значення завдяки лісовим масивам. Займає висоти від 525 до 2900 метрів над рівнем моря. Заповідник має такі смуги рослинності:

а) Широколистих лісів, що складаються з буків, дубів, грабів, справжніх каштанів, ясенів, кленів,

лип, диких яблунь, груш та інших. У цій змузі є також і різноманітні підліски, кущі, ліани;

б) Шпилькових лісів з піхти, східної ялини, сосни тощо;

в) Субальпійська смуга з рябини, козячої верби, черемшини, берези, рододендронів. У цій змузі є також субальпійські луки з буйною рослинністю і квітучими травами до 70-80 см. висоти;

г) Верхньоальпійська смуга з альпійськими кілимовими луками що мають на диво різноманітній яскраво кольорові квітучі трави.

У заповіднику охороняються багато диких тварин: дики кози, кавказькі олені, дики свині, кавказькі серни, тури, два види ведмедів, рисі, дики кавказькі коти, видри, куниці, жовтодушки і білодушки, барсуки, лисиці, кубанські вовки й багато гризуунів та комах. З гризунів цікава прометеева миша. До 1924 року в заповіднику були зубри.

З птахів у заповіднику є: зелені дятли, сорокопуди, гірські індикі, пронурки, жовни, кавказькі гірські тетерюки, білоголові грифи, клушиці, альпійські галки і інші. У річках водяться паструги.

У заповіднику є низка науково дослідних установ а саме: лісна мисливська, ентомологічна і лучна станції, музей еволюції, музей туриста, педагогічна станція і аж сім метеорологічних станцій, що розташовані на різних висотах.

Кавказький заповідник багатством і різноманітністю краєвидів і флори, має світове наукове значення.

7. Шевченківський державний заповідник. Цей заповідник розташований біля Канева, на Чернечій Горі. У місці вічного спочинку Т. Шевченка є не лише могила й новий пам'ятник на ній, а й різноманітні будівлі та музей в одній з них. Крім того околиця багата на рослинність і фавну лісостепу, а також у цьому місці виступають найдавніші геологічні поклади. Тому на території заповідника відвідувачі знаходять не лише могилу поета, як найбільшу святиню українського народу, а також різні природні об'єкти для дослідження.

Тепер щороку студенти біологічних і геологічних факультетів українських університетів, головно Київського, Харківського й Дніпропетровського відвідують тут навчальну практику.

Такі головні заповідники України. Ми не згадували тут заповідників-цілинних степів Старобільщини і Провальського на Донеччині, а також про ботанічні сади і парки, які ми розглянемо окремо.

Ми ще хочемо коротко зупинитися на заповідниках Галичини, або Карпатських.

Карпатські гірські заповідники

Як ми уже згадували в попередніх нарисах, у Галичині, перед другою світовою війною і ще раніше, дуже добре було організоване вивчення й охорона природи. Математично-Природничо-Лікарська Секція Наукового Товариства ім. Т. Шевченка складалася з 79 дійсних членів (в тому числі 22 чужинці). Крім того в комісіях (географічній, фізіографічній, лікарській, технічно-науковій, охорони природи й агрономічній) працювало багато вчених, середньошкільних учителів та аматорів природи й природознавства. Крім поточної наукової праці, Секція, головно при матеріальній підтримці Митр. Шептицького, організувала систему заповід-

ників, а у Львові природничий музей з відділами: зоології, палеонтології, антропології, ботаніки, мінералогії з петрографією і палеоліту. Отже, заповідники входили в систему природничої діяльності української науки в Галичині.

У 1939 році були оформлені як заповідники такі об'єкти: Ялицевий заповідник під Грофецьким Ко-нем, Сосновий заповідник (25 га) на збігу гори Сегліс, Буковий заповідник (4 га) нижче Сокола, Скельний (5 га), що розташований на горі Сокіл, Іраліс на горі Овул, Заповідник "Ставки" в горішній Мшані і під Сердилою. Були пороблені заходи для вилучення як степові заповідники ділянок на Чортовій Горі біля Рогатина.

Крім того, уже давно існували два відомих заповідники: Кедриновий — на горі Яице і Косова Гора — у митрополичому маєткові в Бовшеві.

За найновішими даними тепер існують такі заповідники в Карпатах:

1. **Державний заповідник "Чорногора".** Це — комплексний заповідник і найважливіший для Карпат. Розташований він на віддалі 75 кілометрів на південний захід від Станиславова, за 12 кілометрів від залізничної станції Ворохта. Територія заповідника займає 16 тисяч га і складається з гірських кряжів, перетягтих вузькими і глибокими ущілинами та гірськими річками. Найвищі гори заповідника: Кукіль, Козневська, Говерля (2,058 метрів над рівнем моря), Маришевська, Піп Іван (2,026 метрів) та інші.

З Говерлі видно всю панораму заповідника що здається великим зеленим килимом. Тут і стрімкі гірські кручі і гірські кряжі оповиті туманом. Уся місцевість укрита лісовою рослинністю, яка зникає лише на великій висоті. Рослинність переважно лісова, але також є болота, а на вільніх від лісу місцях — царини, полонини. Рослинність різна в залежності від висоти над рівнем моря. Нижня смуга, до 600 метрів, вкрита буковими лісами з буйним підліском і різноманітною травяною рослинністю. У другій смузі, між 600 та 900 метрів, — мішані ліси: буково-ялинові. Вище 900 метрів переважає ялина з незначною домішкою бука, дуба, явора, берези, смереки. Вище 1200 метрів суцільні ялинові ліси. Вище 1400 метрів гори вкриті низькорослою гірською сосною "косівкою", або як її тут називають "косодженою", що з зеленою вільховою творять крайню межу лісової рослинності. Поза цією межою починаються гірські луки-полонини, що правлять за пасовиська для тварин.

Заповідник є притулком для різноманітних диких тварин, які в інших місцевостях України давно зникли. Тут є ведмеди, рисі, дики коти, дики свині, сарни, олені, куниці, норки, вивірки та інші. З птахів є: глушець, орябець, лелеки тощо.

Різноманітний рельєф місцевості, багатства й різноманітна флора й фауна, чарівні гірські краєвиди

і животворне повітря — складають комплекс незайманої природи заповідника, тому він є правдивою перлиною природознавства в українських Карпатах.

2. **Державний заповідник "Горгани".** Заповідник "Горгани" розташований на віддалі 80 кілометрів на захід від Станиславова. Від Станиславова до нього веде автомобільна шосейна дорога, аж до Гідлютого. Заповідник займає найтиповіше для Карпат пасмо гір, відмежованих кряжем Аршиця від гори "Горган Ільменської" до гори "Нерядів". За характером рельєфу, флори й фауни, заповідник подібний до "Чорногори", бо він так само розташований у високогірній частині східних Карпат. З рослинності являє великий науковий інтерес кедр, що трапляється як поодинокими примірниками, так і значними острівцями у верхній смузі. Іноді кедр заходить у смугу косівки аж до крайньої лісової межі. Найцікавішими тут є великі гори: Мшана, Сиванія, Яико, Грофа, Кін Грофецький, Попадя, Петрусь, Каритвина.

В районі гір Яико, Попадя і Грофа, є багато ведмедів, оленів, сарн, куниць та інших диких тварин.

З цих гір беруть початок гірські річки Мшана, Молода та інші, що зливаючись творять велику ріку Лімницю яка є допливом Дністра. У ріці Лімниці та її допливах водяться видри і норки.

3. **Буковинський державний заповідник.** Буковинський заповідник розташований на південно-східніх відрогах Карпат, у південній частині Вижницького району, Чернівецької області. Заповідник займає три пасма гір: Довчегрун, Тамнатикуль і Чемерна. Гори значно нижчі від Горган і Чорногори. Найвищі з них: Букове — 1075 метрів, Чимерна — 1289 метрів, Мегура — 1315 метрів, Лунгуль — 1380 метрів над рівнем моря. Місцевість заповідника малоприступна і майже незаселена. На його території бере початок ціла система річик, які розходяться на північ і південний схід. На північ течуть великий і малий Серет з їх численними допливами, а на південний схід — Фальков, Садеур, Руська та інші, що є допливами Сучави. Рослинність переважно лісова, лише невеликі площа гірських луків. Найбільше букових дерев. Береза, дуб, клен і в'яз зустрічаються тут у незначній кількості.

Найбільшим багатством заповідника є велика кількість диких тварин: благородного оленя, сарн, диких свиней. З хутрових звірів — куниці, норки, видри й вивірки. З хижаків — вовки, рисі, лисиці. З птахів — глущиці, тетеруки, орябці.

Буковинський заповідник є дуже важливим, бо в системі карпатських заповідників він є доповнюючим звеном, що дає можливість зберегти природу Карпат у всій її різноманітності.

ОБРЯД “ГОНИТИ ШУЛЯКА”

Обряд “Гонити Шуляка” створився іще тисячоліття назад, а затримався й існував іще в XIX ст. Спогади з раннього дитинства та розповідання стареньких бабусь, колишніх активних учасниць у цьому обряді, дав змогу відносно уявити й частково відтворити цей ритуал.¹⁾

У лісових місцевостях, — північна Волинь, Полісся, Поділля, — цей обряд затримався довше. Це й природно, бо в лісах спогаданих місцевостей водилося чимало шуляків-хижаків (яструбів). Ці хижі птиці налітали на села й винищували свійську птицю, зокрема курчат, каченят та й курей.

Дуже важка була боротьба з цими хижаками. Стерегти курчат та курей — було для господині майже неможливо: вона навесні увесь час була за працею.

А крім того, коли шуляк ухопить “куря”, то це вважалося тоді лихою знаковою для господині... А тому цілком природно, коли людина шукала захисту від цієї напasti в надприродних силах, у магічних діях.

Свята “Гонити Шуляка” та “Шума” припадали за нашим календарем близько пол. травня.

Отже 1-го травня (це пізніше було), незалежно від дня (свято чи будні), вранці, майже із сходом сонця, починається цей обряд і кінчався, коли череда поверталась з поля.

Обід для сім'ї готувався напередодні увечорі, а вранці, в день Шуляка, варили лише малим дітям та птиці.

Подобівши корів та вигнавши “до череди”, господиня скликала курей до хати, годувала добірним зерном, потім зеленою гілкою, пізніше святою вербою, з певними заговорами-примівками, поклавши перед тим ніж чи сокиру на порозі, виганяла їх із хати.

Після цього сім'я обідає. Господиня, як і всі жінки в той день, брала з собою іжу й питво й виходила на “горбочок”²⁾ Коли зберуться з усієї вулиці — 12-15 осіб, ішли з піснями на “вигін”³⁾.

Одягалися жінки у цей день своєрідно, по-весняному: у сорочках, запасках чи плахтах, підперезані однією, а то й двома крайками, старші “зверчували” намітки на голови, а молодші — зав'язували хустками. Через плечі накинуті корсетки чи юпки (своєрідні жакети), а замість фартуха — причеплені хустки (тоді самотканки) чи рушники. Кожна молодиця чи бабуся брала пляшечку меду, наливки, пізніше — запіканки чи горілки, пирогів, пампушок чи коржів та якусь перекуску (шинку, ковбасу, холодну печенью, холодець, яєчка чи сир із сметаною).

Коли вже зібралось досить жінок, починали співати:

“...Ой, Шуляку-Шулячисько, до нас не літай,
Ой, Шуляку-Шулячисько, курей наших не лякай...”

Співали, махали хустками та рушниками в бік лісу. Потім сідали колом, стареньки бабусі окремо, молодші окремо, розстеляли свої хустки-рушники, розкладали іжу, розставляли питво, гуртом починали їсти, але головне увесь час кружляла чарочка, переходила з рук до рук.

“Дай Боже, нам здоров'я, щоб нам кури-гуси водились, а шуляки губились...” — приказувала кожна жінка, передаючи чарку в руки сусідки.

За цією спільною іжею увесь час жарти, співи, примівки-приказки. Через деякий час хлопці приносили сюди вбитих і прив'язаних на довгих тичках шуляків та воронів, за що одержували по “келішку”.

Далі жінки збирають свою, майже незачеплену іжу, піднімають високо шуляків і рушає це гомінке шестя до ліса.

“Ой, шуляку-розвищако, крильми не май,
Ой, шуляку-злодіяко, курей не хапай!
А ми курей не дамо,
Твої крила всічмо!

Веселі молодиці витанцюють і приспівують усю дорогу, вимахуючи шуляками, хустками та рушниками в бік ліса. (Стареньки бабусі у ліс не ходили, а сиділи на вигоні за чаркою та спільною іжею, співали, жартували, спогадували минуле).

Цей похід — надзвичайно голосний, шумний, пізніш на чолі йшли троєсті музики: цимбали, бубон та скрипка. Врешті цей веселий похід наближається до ліса:

“Ой гай, гай!
Гай, гай, гай!
Ти, яструбе, утікай!
Гай, гай,
Гай, гай, гай!
До нас у село не літай,
Гай, гай,
Гай, гай, гай!

З великим шумом і гаміром входила ця процесія в ліс. Зупинялися серед ліса на великій поляні. Тут усі розбігаються у всі кінці, ламають зелені гілочки, обвивають себе, затикають за крайку, квітчують голови й беруть гілки в руки. Знову збираються посеред поляни, розглядаються на всі боки, чи де не літає шуляк...

Ой, лісу-лісочку,
Ой, гаю-гайочку!
Не плодъ яструбочка,
Його занехай!
Ой, лісу-лісочку,
Ой, гаю-гайочку!
Діток з гнізда поскідай,
Шуляченка занехай!
Ой, гаю-гайочку,
Ой, лісу-лісочку!
Шуляченка занехай.
Ой гай, гай, ой гай, гай...

І знову декілька раз жінки розглядаються у всі сторони за шуляком, махають гілками та шуліками у всі сторони. А вглядівши, неймовірно галасують:

Гай, гай!
Гай, гай, гай!

Далі розбігаються у всі сторони й заклинають яструба-шуляка:

Ой, яструбе-яструбоньку,

В село не літай, не літай,
Наших курей не зайдай, не зайдай...
А ми тебе пасем-злапаєм
Гу-ку-гу!
Гу-ку-гу!
Почепимо на гаку!

Одноразово із співом проводяться увесь час і відповідні рухи у всій стороні — “в бік шуляка”. Після цього знову з галасом збігаються, ловлячи одна одну, на середину поляни, встремлюють тички з шуляками з трьох-чотирьох сторін, обтикають площу навколо зеленими гілками, стають великим, але щільним колом навколо вже розкладеної іжі й питва й співають хвальних пісень лісові-гаєві:

...Ой, гаю, гаю,
Зелений розмаю...
— о —
...Ходить шум по діброві
А шумиха по гаю...
— о —
Йшли дівчата шума заплітати...
А в нашого шума¹⁾
Зеленая шуба.
Ой дівки — парубки
Зеленая шуба...

У час цих співів гучно підходить гурт мисливців із застреленими шуляками (звичайно, це вже далеко пізніше, коли була вогнепальна зброя). Усі жінки зриваються з місця і біжать до мисливців видирати шуляків. Ті вдають, що не хотять віддати. Відбувається гра-боротьба, галаслива й жвава. Врешті, молодиці купують за “келішки” шуляків. Після цього жінки знову стають у коло, співають — залякають шуляки і разом роблять відповідні рухи.

...Ой, шуляку-розбишако, крилом не махай.
(у цей час зупиняють усі рухи)
Ой, шуляко-злодіяко, курей не хапай,
Бо ми курей не дамо, (рухи руками до себе.)
Твої крила всічмо (відрубують чи відрізують
крила.)
Твої бранці обітнем, (обтинають кігти)
А головку — відірвем (відривають чи відрізують
голову.)

Заклинають-замовляють, що знищать усього — все це кидають у вогонь, що на поляні розклали чоловіки.

І знову сідають разом з чоловіками, ідуть, п'ють, жартують, співають.

По закінченні цього ритуалу-гри, рештки іжі залишають на поляні, — шумові-гаю, — і весело, з піснями, танцями, грами, обквічені зеленню, з гілками в руках, з музиками попереду, — повертається цей вибуялий похід у село зустрічати чоловіків.

Вогонь на поляні гасять, під час гри затоптують ногами.

Цей обряд-свято цілком жіноче. Із цим походом лише біжать діти-стрибунці (6-річні). Ані молодь, ані чоловіки, за винятком музик і мисливців — участі у Святі не беруть.

У кінці XIX стор. цей обряд-ритуал зійшов ли-

ше на спільну іжу й питву з співами на царинах, майданах та вигоні. У ліс уже не ходили й шуляків не носили. Але пісні співали відповідні.

“Шуляка гонили” не по всій Україні, а головне в лісистих місцевостях. Хоч і не можу взяти на себе сміливості остаточно ствердити це.

Про цей звичай, як і про багато інших, дуже скоро спогадується в етнографічній літературі. На жаль, і я повністю не зміг його подати, бо більшість “живих джерел”, що мені оповідали — це глибокі старости люди, які здебільша цілком уже неспроможні були поновити у пам’яті своїй минулих звичаїв. Тому й подаю скупі уривки, з пісень та звичаїв. На еміграції, скільки я не питав, не зміг знайти людину, щоб пам’ятала цей звичай. Більшість відповідей було, що “чули, але не можуть пригадати”. Це не дивно, бо глибокі старці, за малим винятком, в емігранти не виїхали, а молодші — це люди здебільшого з інтелігентських кол, що етнографією не цікавились, або й незначні зв’язки мали з селом.

Зовні цей обряд здається нам дивовижним, малозрозумілим, дитячим, а навіть і смішним. Насправді ж, аналізуючи ці синкретичні дії — пісні, гри, заклинання, погрожування та благання — ми бачимо тут виразний анимістичний світогляд, пристосований до захисту чільної частини жіночого господарства. Друге, в обряді “Гонити шуляка”, як видно, поєднано чимало первісних свят-звичаїв, що давно втратилися і забуті, а саме: “Шум”, “Очищення вод” (копанок, калабань та криниць), “Купання” (не Купайло) — першого весняного купання дітей, “Зустріч весни худобою” — перший вигін на пасовиська і т. д.

1) Розповідали мені: Ярина Филимоніха, померла на 99 році життя в 1919 році, Фросина Гаврилюкова та ряд інших з Поділля й Волині.

2) Трикутник між 3-ма вул. носив назву “горбочок”, хоч насправді не завжди був горбочком.

3) Широка площа в селі, куди зганяли череду.

4) У давнину ліс називали “шум”.

Діма

ТРАВЕНЬ

Зеленим золотом блищає на сонці трави
І квітам, що мік них, рахунок я гублю...
Про весну весело співає в лісі травень
Я серцем радісним пісні його ловлю.

Під поцілунками травневого проміння
Мов позолочені відбитки у ріці.
І залишаються веселим ластовинням
Цілунки сонячні у мене на лиці.

У сюйві радісно виблискує метелик,
У небі граються літають ластівки,
І їх вітає мій бадьюорий і веселій
Привітний помах загорілої руки.

К В І Т И .

(Закінчення з попереднього числа)

Первоцвіт, як лікарська рослина зберегав своє значення на протязі всього середньовіччя. Сушені квіти примулі довго вживалися у Німеччині, як засіб для укріплення нервів. Порошок, або вивар з цієї рослини німці любили підмішувати до вина. У місті Нойштат зберігся припис, що був виданий у 1789 році, там наказувалось збирати квіти первоцвіту і постачати цим зіллям придворну винарню герцога.

В Англії ще й тепер молоде листя первоцвіту люди їдять, як салату, вважаючи це дуже корисним для здоров'я.

У нас в Україні з сушених квітів первоцвіту заварюють час і лікуються ним від простуди.

3. Квітка Страстей Христових.

Одна з ріжнородностей первоцвіту, що звється "Аврикула"1) в Італії вважається квіткою Страстей Христових.

У Страсний тиждень у церквах Італії цією квіткою оздоблюють Плащаниці та Вівтарі.

Повертаючись з церкви у Страсну П'ятницу кожний віруючий італієць несе додому разом з свічкою і квіти аврикулі. Квітку Страстей Христових італійці зберегають аж до наступного Страсного тижня.

В П'емонті, теж Італія, вірять, що квітка первоцвіту володіє чародійною силою відвертати диявола.

Крім того, ця ж квітка, по вірі п'емонців, примушує виступати із землі кості неповинно згинувших людей...

У Британі (зах. Франція), колись вірили, що квітка первоцвіту насилає пропасницю на дітей, якщо вони довго з нею бавляться.

Пропасницю, як відомо, по вірі середньовічного селянина, була ні чим іншим, як вселенням в людину диявола. Отже, квітка первоцвіту у Британії вже навпаки,

4. Квітка первоцвіту відкриває скарби.

У казках Німеччини квітка первоцвіту має особливість нашої "розрив-трави", вона відкриває сковані скарби. Правда, не кожна квітка первоцвіту має особливість відкривати сковані скарби, а тільки та, що розцвіла в полі в Різдв'яну ніч, або в день заговин на масляну. В цей час, — розповідають німецькі грехтен своїм дітям, — на полях з'являється жінка в білому одязі з золотим ключем. На голові у неї корона і в короні ще два ключі. Ім'я цієї жінки у казці не називається, але з опису вона дуже нагадує старо-германську богиню Фрею, богиню любові, що в її короні теж був ключ.

І ось, всі зірвані квіти первоцвіту-примулі в присутності тієї жінки, набувають магічної сили відкривати сковані скарби.

Однеї глибокої осені бідний пастух-сирота біля руїн замку Бланкенбарт, у Швабії, знайшов таку квітку первоцвіту. За своїм пастушим звичаєм він заткнув ту квітку за стрічку капелюха та й пішов додому. Раптом відчув на голові щось тяжке. Пастух скинув капелюх і побачив, що його квітка обернулася на срібний ключ. Розглядаючи капелюх, хлопець не помітив, як перед

ним з'явилася жінка в білому. Вона сказала Йому, що він може відкрити цим ключем двері Гиршбергу, які ще ніколи не відкривалися. Відкривши, він зможе взяти все, що йому сподобається, тільки щоб він не забувся взяти з собою "найдорожчу річ."

Пастух зробив так, як Йому казала жінка в білому, він набрав там повні кишени золота і срібла та тільки не взяв квітки первоцвіту, що лежала на тих золотих скарбах. Коли хлопець вийшов за двері Гиршбергу, він нагадав про "найдорожчу річ" і хотів вернутися, але ... на тому місці вже не було нічого: ні дверей, ні руїн старого замку, ні жінки в білому...

Зовсім подібна пригода трапилась і з другим пастухом, що пас овець. Він теж у ніч під Різдво нарвав квітів первоцвіту і жінка в білому показала Йому сковані скарби. Квіти в його руці зробилися ключами і він відмикав таємничі двері, увійшов у таємничий льох, побачив таємничі скрині, що були наповнені... овечими зубами. Овечий пастух набрав повні кишени овечих зубів, а про ключі-квіти первоцвіту забувся. Вночі овечі зуби обернулися у золото. Тоді овечий пастух вирішив знову піти на те місце і набрати овечих зубів. Та з ним не було квітки первоцвіту і він нічого не знайшов...

Та не тільки одні пастухи мають щастя знаходити квіти первоцвіту та бачити несчислимі скарби. Іноді та-ке щастя трапляється і ченним слухняним дітям...

У скандинавській мітології є бог вітру і померлих, — війни й перемоги. Звється той сильний бог "Один". Жінка бога Одина, Берта, має своїм обовязком посилати на землю благодійний дощ.

Іноді разом з дощем вона з'являється на землю у вигляді білої примари. В руках богиня Берта тримає найкращі квіти первоцвіту, дуже любить дітей, а найбільше ченних і слухняних. Зустрівши таку дитину, Берта бере її за руку й веде по дорозі, що встелена квітами первоцвіту. Та дорога веде до високої гори, а в тій горі є таємничі двері, що ведуть до зачарованого замку.

Зупинившись перед таємничими дверима, богиня Берта дає дитині свою квітку первоцвіту. Дитина доторкається квіткою до дверей і вони відчиняються. Увійшовши у ті двері, маленький гість потрапляє у дивовижну залю, що з обох боків попід стінами встановлені великими кришталевими вазами. У тих вазах цвіте первоцвіт. Поміж квітами первоцвіту в кришталевих вазах зберегаються найбагатіші в світі скарби. Взявши скарб, квітку первоцвіту треба поставити на місце. Хто цього не зробить, того все життя буде переслідувати чорний, кудлатий і дуже страшний пес...

5. Золоті ключі від дверей раю.

Німці запевняють, що квіти первоцвіту подібні на золоті ключі, вони навіть називають цю квітку "шлісельблюме" — ключ-квітка. На доказ цього твердження розказують таку легенду: Святий апостол Петро тримає в своїх руках золоті ключі від дверей раю. Про це всі вже давно знають. Але не всі знають про те, що одного разу трапилася Святому Петрові така пригода:

вірні слуги Йому по-секрету сказали, що один грішник підробив собі ключа і хоче з пекла перекрастися до раю без його, Петрового, дозволу. Почувши про це, Петро з переляку випустив золоті ключі з своїх рук. І ключі полетіли від зірки до зірки і нарешті впали на нашу землю... Як ключі летіли, Петро послав янгола, щоб той їх піймав на льоту. Та янголові це не вдалося, бо ключі таки впали і глибоко зарилися у нашу землю. Доки янгол до землі долетів, то з тих ключів виросла жовта квітка первоцвіту, що зовсім подібна на золоті ключі Святого Апостола від дверей раю...

Розуміється, янгол ті ключі у землі знайшов і забрав їх з собою на небо, але квітка первоцвіту зісталася і тепер кожного року весною вона відмикає двері і впускає до нас тепле сонячне літо...

6. Казка про квітку первоцвіту.

Подібність квітки первоцвіту до ключа послужила приводом до створення такої казки:

Жив колись на світі один учений чоловік. Він був ще молодий і в своєму захопленні науковою хотів піднести від землі до неба. Тисячі проблем турбували його розум. Вирішаючи ті проблеми, він справді підіймав все вище й вище в захмарні простори. Він зумів проникнути у таємничі сфери підземних сил, заволодіти таємницями життя під водою, всесильного бога вогню він приборкав своїм могутнім розумом, як вправний вершник молодого коня.

Нарешті той чоловік обернувся у велетня знання, розуму і сили. Одним ударом кулака він міг розбивати гірські скелі на найдрібніші шматочки. Силою свого розуму він міг ділити, розкладати і нищити все, що існує на землі. Силою знання він мігби покорити весь світ. — Він був могутній у руйнуванні, але при всій своїй величеській силі він не міг створити нічого, що було б зовсім нове і до нього неіснуюче...

Руйнуючи і покоряючи весь світ, він не міг створити навіть найменшої рослинки, що її безжалісно толочили його ноги. Коли він зрозумів це, його охопила злість. Він почав підійматися на гірські висоти і добиратися до неба...

Підіймаючись все вище і вище, добиваючись ще більшого, ще глибшого знання, вирішуючи тисячі нових проблем, він залишився безсилім у творенні нового...

Довгі дні і довгі ночі, крізь снігові бурі й холодний туман, не чуючи утоми і не знаючи страху, гордий чоловік добивався до найвищого шпиля, найвищої в світі гори...

Та це довго Йому не вдавалось... Його серце було переповнене злобою, він не міг примиритися з своїми безсилами, але страшними на вигляд іклами...

Удень він не відривав свого зору від хмар, а вночі з лютою жадністю дивився на зорі...

Нарешті перед ним блиснув промінь надії.

Однієї теплої весняної ночі, коли вся земля спочила тихим сном, чоловік добрався до найвищого шпиля, найвищої гори.

Його радості не було кінця... Він бачив, як чорні густі хмари залишились далеко під його ногами. Він відчув, що від землі до нього не може долетіти найменший звук. Він переконався, що, навіть, вітер там не має найменшої сили... Тільки зорі блищають у всій своїй повній красі, а їхнє проміння перетиналося між собою й утворювало

золотий прозорий міст, що тягнувся далеко-далеко, аж до порогу вічної загадки — до неба...

— Не тримті! — сказала Йому зірка, що світила з правого боку.

— Не обертатися! — гукнула зірка, що світила з лівого боку.

— Забутися все! — наказала Йому найясніша зоря, що світила перед його очима. Сказавши це, вона з глибоким жалем глянула на нього, та гордий чоловік погляду доброї зірки не помітив...

Він не тремтів, не обертався тільки ніс напоготівлі свій золотий ключ, бож був уже зовсім близько від порогу вічної загадки — від неба...

— Все забутися! — Повторила свій наказ зірка. Та чоловік не чув її наказів, він хотів уже відімкнути кольодку небесних дверей, що переливалися всіми кольорами веселки...

— Все забутися! — повторила свій наказ зірка. Та ка і голосно додала: ‘Ти мусиш забути оздоблену квітами землю, ти мусиш забути молодість, дитинство... батьківщину... своїх братів і сестер. Навіки забутись отця й матір, що породили і виростили тебе,,,’

Серце, що було міцніше криці, здрігнулося... рука затримала... і в туж мить з золотистих промінів зірок, крізь густі чорні хмари з громом і блискавкою впав чоловік на пробуджену весною землю... Він довго лежав на землі припадаючи до неї грудьми й устами, він цілував і обіймав її так, як немовлята цілуєть і обіймають свою матір...

Вітаючись з землею, він заснув...

Коли прокинувся — все зникло: не було вже ні скелястих гір, ні зловісних чорних хмар під його ногами, ні золотих яснолиць зірок, що посміхаючись, давали Йому накази... Навколо радісно світило сонце, співали пташки й діти бавлячись, ловили білокрилого метелика...

— Де це я? — спітався чоловік з просоння.

— На землі! — відповіла зелена травичка, що саме гравася з молодим веселим вітром.

— На землі! — прохріпів грубим голосом жук, вілязячи з своєї нірки.

— На землі! — прощебетала ластівка над його головою.

— Так, я на землі, — сказав чоловік, жмурячись від сонця, — а де ж мій золотий ключ?

Сказавши це, чоловік оглянувся і побачив, що золотий ключ лежав недалеко від нього і яскраво блищав проти сонця. Чоловік устав, підійшов до ключа й хотів його взяти, але тільки він простягнув руку, як на його очах золотий ключ обернувся на жовту квітку первоцвіту...

Первоцвіт розцвівся, виріс і пустив своє довге міцене коріння в пухку чорну землю — землю нашої батьківщини...

7. Первоцвіт — символ кохання.

Напровесні, в день святого Благовіщення, до схід сонця дівчина-українка з Наддніпра йде до річки по воді. Перед тим, як набрати води, дівчина зупиняється над річкою і, тихо співаючи, викликає піснєю птаха-гоголя:

Ой, виплинь, виплинь, гоголю,
Винесі літо з собою,
Винесі літо-літечко,
Зелене житечко,
Хрещатенький барвіночок,

Запашний васильчик...

Якщо перед її очима випливе на середину річки чубатий темно-сірий птах-гоголь, то дівчина цього літа піде заміж і буде щаслива, а якщо ні, то сумна вона, несе на коромислі воду і дивиться собі під ноги; як знайде квітку первоцвіту, то вже не повірить птаху-гоголю, бо жовта квітка первоцвіту — найкращий віщун дівочого весілля.

У Баварії квітку первоцвіту іноді звуть — "ключ подружжя", бо в німців, як і в нас в Україні, вірять у те, що та дівчина, яка на Великден (у нас на Благовіщення) в полі знайде квітку первоцвіту, вийде в цьому році заміж, і тому на кожну таку дівчину вже дивиться, як на заручену.

У Швайцарії ж навпаки, первоцвіт зетьється квіткою погордженого кохання, і якщо дівчина-швайцарка знайде на Великден первоцвіт, то це засмутить її, бо ця квітка для неї — зруйнована любов...

8. "Чарівна чашечка".

Тут у Англії, де я зараз пишу ці рядки про свою улюблenu квітку, примуля-первоцвіт, має аж три назви: "Прим-роз", "каусліп" та "фейрікап", — "чарівна чашечка".

З цією останньою назвою пов'язана така казка: У глибокій чашетці цієї квітки, у всі дні року, за винятком тільки одного дня — першого травня, ховаються маленьенькі чарівні дівчатка — фейрі, а з ними разом, теж дуже малесенькі казкові дідусі-гноми. Розповідаючи цю казочку дітям, англійська "мадзер" каже їм: — "Прислушайтесь тільки, які чудові дивні звуки линуть від цієї квітки кожної місячної ночі, коли роса лежить на траві. Чудесні голоси чарівних гномів і фейр співають вдячні гімни квітці первоцвіту за те, що вона дає їм гарний притулок."

Особливо під час дощу, коли золоті проміння місяця заступаються понурими і непривітними хмарами. Як тільки перші краплини дощу почнуть падати на землю, цілі натовпи малесеньких гномів і фейр починають хвильуватися. Тонесенський одяг, як тіні дрібного листячка, прилипають до їхнього малесенського тіла і злякані крихітні обличчя визирають з-під зелених стеблинок трави.

Визираючи, вони шукають свою найкращу приятельку — жовту кітку з довгою чашечкою. Побачивши свою улюблenu квітку, примуля-первоцвіт, має аж три назблиники і залазять у глибоку чашечку.

Вигідно вмостившись у квітці, фейри і гноми починають співати. Тоді від кожної квітки первоцвіту розносяться павколо тонесенські голоси казкових дрібних істот і зливаються в один загальний хор. Щасливий той смертний, що може почути цей спів, це ж бо найкращі пісні чарівного царства фей і гномів...

9. Улюблена квітка лорда Біконфілда.

Особливе значення в Англії набула квітка первоцвіту з того часу, як вона зробилася улюбленою квіткою лорда Біконфілда. Після одного випадку цей політичний діяч і письменник ніде й ніколи — зимою, чи літом — не з'являвся без "примроз" в петлиці.

Було це так. Одного разу молодий чоловік, Беньямин Дізраель, в майбутньому лорд Біконфілд, був запрошений на баль до одного з своїх родичів у Букенгамшир. Гуляючи там з одним зі своїх друзів, Дізраель

звернув увагу на чудовий вінок з квітів первоцвіту на голові гарної молодої дівчини. Він сказав до свого приятеля:

— Неможливо, щоб ці квіти були штучними, у них забагато життя, вони ніби тільки-но зірвані в саду.

Співбесідник не погоджувався, він вважав, що ті квіти штучні, але дуже добре зроблені. Почалась суперечка.

— Ці квіти мене так цікавлять, — сказав Дізраель, — що я повинен знати правду. Ось, п'ять гіней. Побачимо, хто з нас виграє. Ми попросимо самої красуні вирішити нашу суперечку.

Приятель був особисто знайомий з дівчиною і, попросив у неї дозволу представити їй Дізраеля. Вона погодилась. Коли знайомство відбулось, дівчина сказала, звертаючись до Дізраельового приятеля:

— Мені прикро, але ви програли. Містер Дізраель має рацію. Це живі квіти "Примроз". Я сама нарвала їх сьогодні ранком у своєму саду й сплела вінок.

Кажучи це, дівчина витягнула одну квітку зі свого вінка і подарувала Дізраельові, кажучи:

— Переконайтесь самі у своїй перемозі.

Дізраель взяв квітку і вкладав її в петлицю свого піджака.

На другий день, роблячи візит тій же дівчині, Дізраель дістав від неї ще одну квітку первоцвіту. З того часу він діставав по одній "Примроз" кожного дня аж доки не вийшов з Букенгамшеру.

З дівчиною трапилася нещаслива пригода: їздячи якось на коні верхи, вона впала, забилася, дісталася сухоти і швидко вмерла. Коли Дізраель знову приїхав до Букенгамшеру, він знайшов тільки могилу дівчини-красуні. На могилі росло багато різних квітів і серед них Дізраель знайшов одну квітку "Примроз", він зірвав її і взяв з собою.

З того часу квітка "Примроз" зробилася найулюблінішою квіткою Дізраеля. До кінця свого життя він ніколи з нею не розлучався. Деб він не був: в парламенті, на прийнятті у королеви, чи в себе вдома — скрізь його можна було бачити з "Примроз" у петлиці.

Згадуючи про дівчину, що вперше подарувала йому цю квітку, Дізраель ніяк її інакше не називав, як тільки "Примроз".

Вен'ямин Дізраель — лорд Біконфілд — умер в 1881 році у квітні місяці, саме тоді, як розцвіліся квіти первоцвіту. І ось, тепер ще й досі, 19-го квітня кожного року, англійці урочисто святкують річницю смерті цього видатного політичного діяча Англії. У цей день на згадку про лорда Біконфілда, лондонці носять у своїх петлицях жовту квітку — "Примроз".

Могила Дізраеля кожної весни вкривається густим килимом жовтих квітів первоцвіту.

10. Первоцвіт у Шекспірових творах.

Вілліям Шекспір у своїх драматичних творах часто згадує "Примроз", але найцікавіша згадка про цю квітку є у казці "Сон літньої ночі". Тут Шекспір називає квітку первоцвіту пенсіонеркою, що одягнена у золотий одяг чарівної царіці.

Історія цього порівняння така: починаючи з 1539 року, в англійських королів був звичай тримати при собі 50 тілохранителів, що звалися пенсіонерами. Ця назва походила від того, що вони й справді отримували пенсію: 50 футнтів стерлінгів на рік. Крім того, їм

ще належалося по два коні та спеціальний одяг з золотої парчі.

І ось, маючи на увазі саме цей "золотий" одяг при дворних пенсіонерів королеви Елизавети Першої, Шекспір і називає жовту квітку первоцвіту пенсіонеркою чарівної цариці.

Ще й тепер у місті Стратфорд на Евені, у садку біля будинку, де народився Шекспір, цвіте багато квітів первоцвіту. А в музеї "Ню плейс", в гербарії Лаура Аббели, серед багатьох рослин, що згадуються у творах Шекспіра, одне з головних місць займає квітка первоцвіту.

11. "Євшан-зілля" англійців.

Квітка первоцвіту — "Примроз" — для англійців, коли вони десь на чужині, являється "євшан-зіллям", що нагадує їм про їхню батьківщину.

Кажуть, що в Австралії ще й досі кожний англієць тримає квітку "Примроз" у своєму квітникові і добре знає, що ця рослина в австралійському кліматі росте дуже кволо.

П. ПРУС

ОЛІЙНІ РОСЛИНИ В УКРАЇНІ

Серед багатьох сільсько-господарських рослин, що плекаються в Україні, дуже поважне місце займають олійні. Серед олійних рослин є такі, що вже давно відомі, а є й такі, про які велика кількість читачів "Нових Днів" почуто вперше. Користаючи з наміру редакції дати читачам змогу не відстati від розвитку життя в Україні, я й подаю тут відомості про головніші олійні рослини в Україні.

Соняшник

Соняшник — найпоширеніша в Україні олійна культура, бо його сіють на площі коло 1.500.000 (1 га — 2.5 акри). Урожай його в Україні залежить від ґрунту, а головне від агротехнічних заходів і становить всередньому 5-6 центнерів з га, хоч в окремих колгоспах збирають і по 16-17 центнерів з га. (Один центнер — 250 фунтів). Такий малий середній урожай соняшника пояснюється колгоспною примусовою системою господарювання, завдяки якій не завжди або невчасно відбувається лущіння стерні під соняшник, замість зябу соняшник часто сіють по весняній оранці, що висушує ґрунт, сівба відбувається у спізнені терміни, обробляється невпору та ще й машинами, що вдвічі-втричі зменшує кількість рослин на одному га. проти норми. Все це разом і спричинилося до такого фактично мізерного врожаю соняшника. При нормальному господарюванні можна було б соняшником заняті лише 500.000 га. і збирати тих самих 9.1 міліони центнерів зерна, які збирається тепер з півтора міліона га.

Рослини соняшника сягають до 2.5 метрів височини. Зерна розміщені у своєрідному решеті на вершині рослини. Особливістю соняшника є його посухостійкість, бо завдяки дуже розвиненій корневій системі, соняшник користає з вологи в глибших шарах ґрунту і збирає її з більшої площи. Вегетаційний період соняшника тягнеться від 80 до 130 днів, залежно від гатунку, підсоная та агротехніки. Не зважаючи на те, що соняшник належить до теплолюбінних рослин, він витримує заморозки і не є дуже вибагливим до ґрунту.

Соняшник — найцінніша рослина, бо видає багато

Та це не тільки в Австралії. Німецька мандрівниця Іда Пфейфер розповідає, що мандруючи по Ост-Індії, вона потрапила на гостину до одного багатого англієця. Англієць показав їй свій розкішний сад, де цвіли чудові тропічні рослини, але англієць не придавав їм багато уваги, він не гордився ними так, як маленьким "Примроз". Він сказав Іді Пфейфер:

— Цей кущик дорожчий для мене усіх цих розкішних квітів. Цеж-бо квіти з Англії..

Теж саме пише і другий мандрівник, Гобгауз, що мандрував по берегах Геласпонті: "...Кожну англійську віллу я пізнавав по наявності в саду цих квітів. Взагалі, деб не поселився англієць, якщо у нього є сад, то ви обов'язково побачите в ньому "Примroz".

Лондон, весна, 1952 року.

1) Цей вид первоцвіту походить з Штирії (Швайцарія і Коринтія), там ця квітка росте на високих горах, де рідко ступає нога людини. Добута квітка аврикулі в горах у місцевого населення вважається символом щастя. не відвертала, а насилала диявола...

олії з прекрасними смаковими якостями, яка використовується у виготовленні овочевих та рибних консервів, а також залюблена споживається в сирому вигляді. Соняшникова макуха має в собі 36% білкових речовин та 10% олії і є одним з кращих концентрованих кормів для худоби. Зелена маса соняшника використовується також для виготовлення силосу.

Соняшник в Україні дуже улюблена рослина і поширений він від західних областей України аж до Кавказу. Назву свою одержав від властивості повернати своє "решето" в час цвітіння до сонця. Цвіте довго жовто-гарячим цвітом. Дає багато смачного меду.

В СРСР Україна по соняшнику займає перше місце.

Льон

Льон в Україні є двох видів: зерновий і волокнистий. Зерновий є трохи нижчий (досягає 50-80 см.) і має від 2 до 10 гілочек з цвітом. Волокнистий — вищий від зернового і не має гілочек.

Площа льону в Україні досягла 230.000 га. Урожай волокна 2.4 центнера а зерна — 3.1 центнера з га., що разом становить збору: волокна — 554.000 цнт., а зерна — 713.000 цнт.

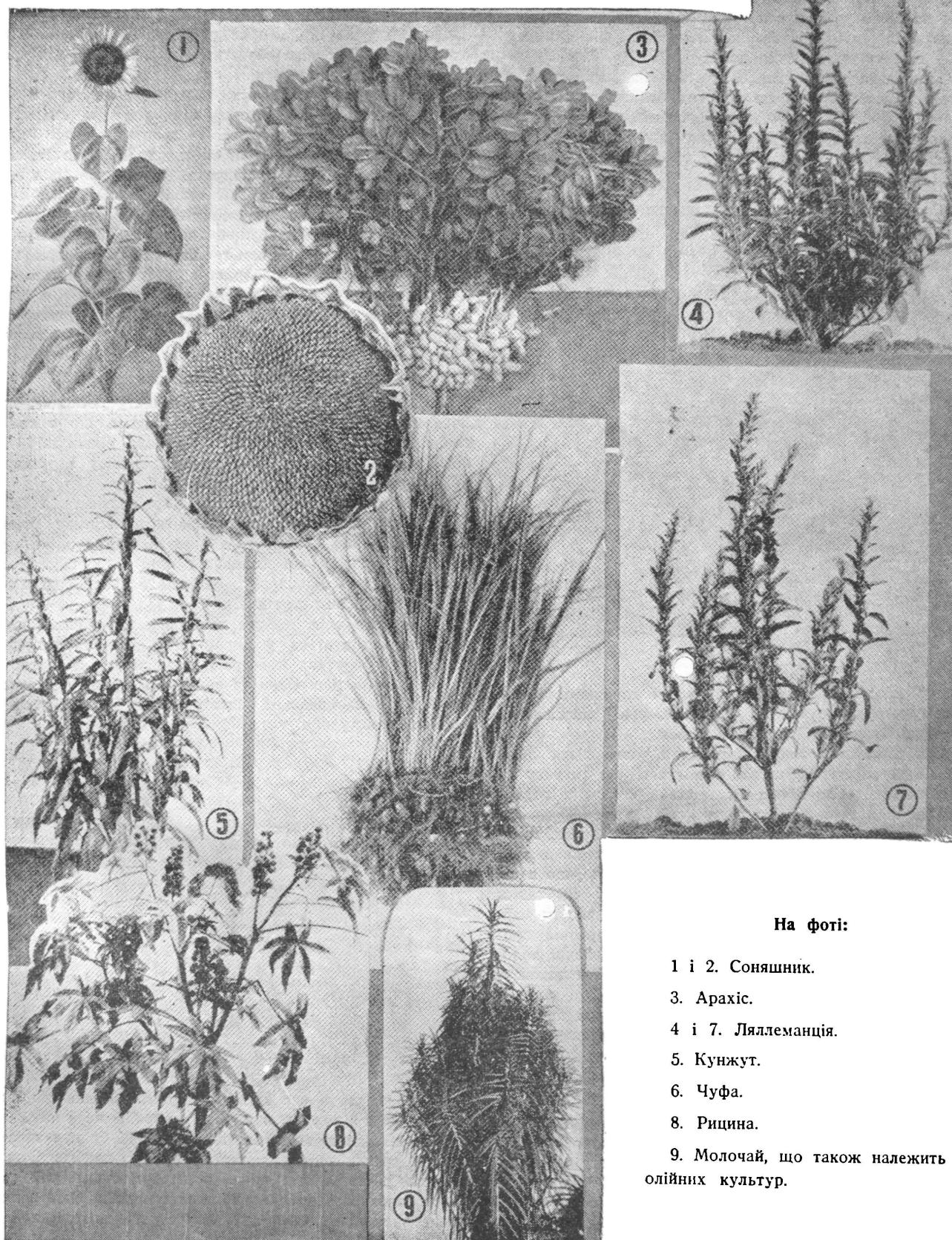
Льняна олія використовується на харчування людності, а головне в промисловості: на виготовлення високоякісних фарб та в шкіряно-взуттєвій промисловості. Макуха з льону має великий відсоток білка, олії та клітковини. Льняна макуха легко засвоюється тваринами, тому використовується для годівлі телят та поросят. При годівлі корів — збільшує кількість молока та відсоток товщі в ньому. Солома з олійного льону використовується для виготовлення високоякісного паперу. Льон також використовується і в фармацевтії.

Найпоширеніший льон у Житомирській, Чернігівській областях та на Поліссі.

Коноплі

Коноплі, як і льон, дають волокно й насіння. Це рослина урожайніша від льону, бо волокна збирається 3.8 цнт., а зерна, яке в Україні зовуть сімням, — 3.2

ОЛІЙНІ РОСЛИНИ В УКРАЇНІ

На фоті:

- 1 і 2. Соняшник.
- 3. Арахіс.
- 4 і 7. Ляллеманція.
- 5. Кунжут.
- 6. Чуфа.
- 8. Рицина.
- 9. Молочай, що також належить до олійних культур.

цнт. з га. Загальна площа під коноплями в Україні досягла 229.000 га. Місця поширення: вся північна й західня частини України, але найбільш на Чернігівщині, де є спеціальні досвідні поля, коноплярський інститут тощо. Українські вчені вивели гатунок конопель, що має на одній рослині чоловічі й жіночі квіти, що уможливлює одноразовий збір конопель, а не окремо плоскінь і матки, як це було досі.

Конопляна олія використовується на харчування та в промисловості. Олія ця має сильний запах та зеленкавий колір. Макуха — дуже високої якости і колись у давнину використовувалась на їжу людям. (Наприклад, у Котляревського: "І їли сім'яну макуху...")

Соя

Соя нашим селянам відома недавно, хоч українські поселенці на Амурі знають її вже десятки років. Завезена соя до нас з Китаю. Розмір рослини — від 20

Соя.

см. до 1.5 метра, з глибоко йдучими коріннями. У сої новому стручку буває від 1 до 4 зерен (квасолинок). На кущі буває від 100 до 400 зерен.

Соя дуже теплолюбна рослина й росте в нас лише на південних областях України та на Кубані. В залежності від гатунку та підсоння (головно кількості тепла й сонячних годин) вегетаційний період сої тягнеться від 75 до 280 днів.

Виготовляють із сої олію й муку. В зернах сої є 15-20% олії й поверх 40% протеїну, що замінює тваринні білки. Біотехнічними аналізами доведено, що в сої є вітаміни А, Д, і Б. Великий відсоток у сої також і ліцитину, що вживається для поліпшення якості маргарини. Соєва олія використовується в харчовій промисловості, у виробленні мила та у виготовленні водонепроникливих лаків та фарб. Виготовляється також з сої штучний каучук.

Соєва макуха завдяки високому відсоткові протеїну є дуже вартісним продуктом харчування домашніх тварин.

Рицина

Рицина, що зовсім недавно з'явилася в Україні, має багато ботанічних форм та біологічних властивостей. В тропічних і підтропічних країнах — це багаторічне дерево до 10 метрів висоти. У країнах помірного підсоння — це однолітня трав'яниста рослина від 1.5 до 5.00 метрів висоти. Плід рицини являє собою кулевидну або трохи продовгасту коробочку з трьома зернами.

Ці коробочки зібрані в грона. Достигає рицина на протязі 100-140 днів. Молотиться вона сонцем: грона зривають і розстеляють їх на сонці. Коли сонце добре прилече й грона гарно висохнуть, то коробочки лопають ("стріляють") і зерно вилітає з них, часто відскакуючи на кілька метрів.

Рицина дуже теплолюбна рослина і в Україні сіється лише в південних областях (не північніше Дніпропетровська) та на Кубані.

Рицинова олія, або просто рицина, вживается в багатьох промислових галузях, а зокрема в шкіряній, текстильній та в миловарстві. Та головне значення рицини у використанні її в авіомоторах. Це саме те, що заставило більшовиків поширити рицину не тільки в усіх можливих місцях для її культури в Україні, а й в Узбекістані, Казахстані й Киргизії. Без уживання рицинової олії неможливі були б антарктичні й висотні перелети. Крім того рицинова олія, добута шляхом холодного пресування, використовується в медицині.

Рицинова макуха після спеціальної обробки є добрим кормом для худоби, а без переробки макуха використовується на угноєння ґрунту та на виготовлення клею.

Арахіс, кунжут, перилла, ляллеманція

Подивіться на оту гіллясту густолисту рослину, що показана на фоті під ч. 3. Це — арахіс, що в своїх горішках має до 56 відс. олії, 25-30 відс. білків та 15-18 відс. вуглеводів. Скороспілі гатунки арахісу з успіхом культивуються на півдні України.

Також в південних областях України росте й кунжут. З насіння кунжуту добувають кунжутову (сезамову) олію, що своїми смаковими якостями дуже подібна до прованської (оливної) олії. В кунжутовому насінні є від 48 до 62 відс. олії, 20-25 відс. білка й до 14 відс. цукрових речовин.

Кунжутова олія, добута холодним тисненням насіння, використовується у виробництві дорогих гатунків рибних та овочевих консервів, у медицині, а також й у виробництві маргарині та шоколяди, цукерків та халви. Макуха має великий відсоток білка і є прекрасним кормом для худоби.

Кунжут.

Перилла, що в час цвітіння і дозрівання плодів потребує багато вологи, в корінній Україні не росте, бо в областях, де випадає багато опадів, їй бракує тепла, а де є досить тепла, то там їй бракує вологи. Отже, перилла росте в нас лише в передгірських районах Краснодарського та Ставропольського країв. Олія з перилли використовується для виготовлення оліфи. Ця

олія надзвичайно скоро сохне і витворює чудову тонку плівку, яка не тріскається і не деформується на покритих нею металевих чи дерев'яних речах.

Ляллеманція (див. малюнки ч. 4. і ч. 7) у відміну від перилли — дуже короспіла й невибаглива рослина. З насіння ляллеманції виготовляють високоякісні лаки та оліфи. На жаль, ця рослина дуже піддається бактерійним та грибковим хворобам, тому не дуже поширенна в Україні.

Чуфа

Чуфа (див. мал. ч. 6) дуже цікава рослина, яка зовсім мало поширенна в Україні (лише досвідні ділянки). В перший рік чуфа розвиває могутній кущ листя й масу коріння. На корінні виростає до 400 бульб, урожай яких буває від 40 до 80 центнерів з га. Бульби чуфи мають в собі 20-27 відс. олії, 20-25 відс. крохмалю, 15-20 відс. цукрових речовин, 1-2.7 відс. протеїну, 6.5-7 відс. смоли та 7-14 відс. целюльози.

Бульби чуфи їдять сирими або печеними. Крім того з них виготовляють "міндалеве молоко", сурогат кави, муку тощо. Олія з чуфи використовується у виробництві консервів, фармацевтичної, парфюмерії, у виробництві мила, чинбарстві, а також для змазування інструментів точкої механіки (годинників тощо).

З макухи чуфи добувають цукор, крохмаль або спирт. Крім того з макухи роблять пиво й горілку. Листя чуфи на корм худобі не надається і його використовують лише на виготовлення паперу, на паливо та на підстилку.

Можна сподіватись скорого поширення чуфи в Україні.

Ріпак, рижій (лянка), гірчиця

Озимий та яровий ріпаки поширені в середній та північній смугах України. Це рослина вигідна тим, що

вона короспіла і може бути поживною рослиною, себто її можна сіяти по стерні пшениці чи ячменю і таким способом зібрати з однієї ділянки землі два урожаї на рік. По озимому ріпаку можна сіяти ще просо або гречку і вони ще визріють до зими.

Майже те саме можна сказати і про менш поширені в Україні рижій та гірчицю, які видають олії менше від ріпаку.

Олія з цієї групи олійних рослин використовується на харчування, а головним чином для технічних цілей. Макуха йде на годівлю домашніх тварин. Солома — на паливо, на виробництво паперу тощо.

Бавовна

Бавовна, площа якої в Україні (без Криму й Кубані) дійшла до 420.000 га себе становить 20% від бавовняних посівів в усьому СРСР, крім волокна дає й насіння, з якого виробляють олію. Олія ця використовується в харчовій промисловості і на технічні цілі.

Поки що середній урожай бавовни-сирцю в Україні дуже малий: 1.6 цнт. з га, коли в цілому СРСР середній урожай бавовни є 6.6 цнт. з га. Бавовна в насіється в Криму, в Запорізькій, Херсонській та Дніпропетровській областях та на Кубані. Наши вчені активно працюють над виведенням нових українських гатунків бавовни (короспіліх) і можна сподіватися в скорому часі збільшення урожаїв цієї цікавої культури. Тепер Україна (без Криму й Кубані) у світовій продукції бавовни займає дуже мале місце: 0.5 відс. (весь СРСР — 3.7 відс.).

Як бачимо з цього побіжного перегляду олійних рослин в Україні, їх є дуже багато і вони займають величезну площу. Кількість рослинних товщів в Україні така велика, що якби не колоніальний стан, то рослинні товщі були б дуже важливим предметом українського експорту.

ІНСТИТУТ ГІДРОЛОГІЇ ТА ГІДРОТЕХНІКИ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР.

Серед численних наукових установ нашої столиці вартий уваги Інститут гідрології та гідротехніки Академії наук УРСР, що його очолює дійсний член Академії наук, лавреат Сталінської премії Т. І. Сухомел. Цей науковий заклад, як і багато інших наших наукових установ в умовах російської окупації, не має ще ані відповідних приміщень, ані належного устаткування, а його лабораторії розкидані по Києву й містяться в невеличких і малопридатних для наукової праці помешканнях. Одна з лабораторій інституту міститься в невеличному будиночкові на вул. Артема. Та не зважаючи на каригідні умови праці, наші вчені в цій лабораторії створили всі діючі моделі гребелі Дніпрельстану, Запорізького гідровузла, головні споруди Південно-українського каналу, гідроспоруд на річці Молочній тощо.

Співробітники Інституту у співпраці з науково-дослідними установами Києва, Одеси та Львова вже виконали п'ятнадцять важливих робіт. Зокрема в інституті вивчено вплив на гідротехнічні споруди т. званих згінно-нагінних явищ, викликаних сильними вітрами, що має величезне значення для таких велетенських водоймищ, яким буде Кахівське море.

Крім лабораторних дослідів Інститут роздобув

і цікаві дані про найвищі й найнижчі рівні води в Дніпрі на протязі століть, що стали у великий пригоді проектувальним організаціям при розрахунках головних гідроспоруд. Ці дані вищукані в архівах Москви, Ленінграду та Києва. Співробітник Інституту І. Швець розповідає про це так:

"З книги "Історія запорізьких козаків" ми довідалися, що в 1575 році літо в запорізьких степах було настільки гаряче, що "трава вигоріла і вода в ріках висохла". Про мілководдя згадується також в одному з листів гетьмана, (Мазепи, але в умовах російської окупації нашим вченим невільно згадувати ім'я світлого гетьмана, тому воно соромливо опускається. Ред.) в 1708 році. Він повідомляє: "Під час теперішньої посухи на багатьох місцях так Дніпро висох, що у брід кіньми через оний переїжджають, а між Переяславом і Теректомировим два броди такі мілкі на Дніпрі, що через оний люди возами їздять". Найповноводнішими на Дніпрі за останні сто п'ятдесяти — сто сімдесят років були роки 1789, 1845, 1917 і 1931."

Тепер вчені інституту розробляють коло двадцяти тем, звязаних з будовою Півд.-українського та Північно-Кримського каналів.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ В ТВОРЧОСТІ ГОГОЛЯ

Ще в Ніжинській гімназії захопився М. В. Гоголь народною творчістю. Він почав збирати народні перекази, повір'я, приказки, загадки, влучні слова і вирази, записувати гри і обряди. В 1831 році, на час виходу в світ першої частини "Вечорів на хуторі біля Диканьки", Гоголь уже був власником цілої збірки фольклорних записів, яка захоплювала всіх, кому доводилося знайомитися з нею.

М. В. Гоголь широко і сердечно любив творчість українського народу — його пісні, думи, казки та перекази. Саме з чистого джерела народної творчості великий письменник черпав натхнення для створення своїх літературних образів, які стали безсмертними.

Гоголь заходився збирати пісенний матеріал і займався цим, як зауважує його перший біограф, "з гарячим захватом враз спалахнутої пристрасності". Це захоплення ще більше зросло після подорожі письменника влітку 1832 року в Україну, подорожі, під час якої Микола Васильович записав багато пісень.

Не без впливу нових знайомств у Гоголя виникають широкі пляни наукової діяльності — пляни переселення до Києва, де можна буде зайнятися і вивченням історії України, і українським фольклором, де дослідження місцевої старовини органічно зілиться з більш широкими історичними заняттями. "Скільки ми там назираємо всякої всячини! Все викопаємо!" — з захватом говорить він в листі до Максимовича 2 липня 1832 р. "Я наперед захоплююсь. — пише він трохи згодом (23 грудня 1832 р.) О. С. Пушкіну, — коли уявлюю собі, як закипить праця моя в Києві. Там я вийду з-під спуду речі, з яких я не все ще читав вам. Там закінчу я історію України і півдня Росії і напишу всесвітню історію... А скільки зберу там переказів, повір'їв, пісень та іншого!"

Поєднання великого інтересу до народної творчості з плянами історичних наукових досліджень було для Гоголя цілком органічне. Публікуючи на початку 1834 року своє звернення до "освічених співвітчизників" — "Про видання історії малоросійських козаків", М. В. Гоголь просить надсилати йому поряд з літописами, записками, діловими паперами також пісні і оповіді бандуристів.

Написана водночас із зверненням стаття "Про малоросійські пісні" містить цілу програму вивчення української народної творчості. "Це народна історія, жива, яскрава, повна барв, істини, історія, що розкриває все життя народу", — пише Гоголь про фольклор. І трохи далі каже: "Пісні для Малоросії все: і поезія, і історія, і батьківська могила. Хто не проник в них глибоко, той нічого не дізнається про минулий побут цієї квітучої частини Росії. Історик не повинен шукати в них заставлення дня і числа битви або точного з'ясування місця, вірної реляції: в цьому відношенні небагато пісень допоможе йому. Та коли він захоче знати вірний побут, стихії характеру, всі звивини і відтінки почуттів, хвилювань, страждань, веселощів зображеного народу, коли схоче вивідати дух минулого століття, загальний характер всього цілого і окремо кожного часткового, тоді він буде

цілком задоволений: істрия народу розкриється перед ним в ясній величі".

В листах своїх, написаних друзям і знайомим в 1833-1834 рр., Гоголь не раз говорить про заняття історією, зокрема українською, яку, як він каже, "я пишу всю від початку до кінця. Вона буде в шести малих або в чотирьох великих томах". (Лист М. Максимовичу, 12 лютого 1834 р.). М. Погодіну Микола Васильович розповідає: "Малоросійська історія моя дуже несамовита, та втім, інакшою й бути їй не можна. Мені закидають, що стиль у ній надто вже горить, не історично запальний і живий: але яка це історія, коли вона нудна!".

Радянське літературознавство правильно зрозуміло суть цих висловлювань письменника. Гоголь не був фахівцем-істориком; до історичної дійсності він підходив як художник, він угадував її з старовинних документів і найбільше — з народних пісень. Це естетичне розуміння історії не дало йому мож-

На нашему фоті — Ірина Турченок з Монреалю. Це одна з численних наших читачок, які відгукнулися на наш заклик (див. нарис "Слово про одяги", "Нові Дні", ч. 23 за грудень 1951 р.) і пошили собі стильні українські плаття.

ливості написати задуману ним "Історію Малоросії", "всю від початку до кінця", але підказало йому створення геніяльної історичної епопеї героїчного минулого українського народу — повість "Тарас Бульба".

Особливо багато і плідно працює Гоголь над українськими піснями в кінці 30-х років. Перебуваючи за кордоном, він просить вислати свої зошити з переписаними піснями, наново перечитує їх. І ці пісні дають письменникові справжнє творче натхнення. "Переді мною вияснюються і проходять поетичним строем часи козацтва, — пише він з Відня Шевирьову 25 серпня 1839 р., — і коли я нічого не зроблю з цього, то я буду великий дурень. Чи то малоросійські пісні, які тепер у мене під рукою, навіяли їх, чи то на душу мою зійшло само собою ясновидіння минулого, тільки я чую багато того, що нині рідко трапляється".

Результатом цього натхненого вивчення народної творчості була драма з часів героїчної боротьби українського народу з польськими панами

в XVII столітті (пізніше спалена письменником) і переробка "Тараса Бульби", яка зробила повість, за словами Бєлінського, "вдвоє ширшою і безмежно прекраснішою".

М. Гоголь старанно збирал і записував народні пісні і став власником величезного зібрання. Зраз нам відомо 669 українських пісень, записаних Гоголем. Однак, можна вважати, що їх було значно більше.

Усі ці та інші факти показують, як М. В. Гоголь безмежно любив і шанував українську народну пісню. І не тільки любив, а широко і плодотворно використовував її у своїй творчості. Саме на мотивах народної творчості, — на мотивах пісень, казок, переказів побудовано у М. В. Гоголя багато повістей і оповідань. Народна творчість, народний гумор були тим живущим джерелом, з якого великий письменник все своє життя черпав творчу енергію.

В. Соколов

"Рад. Україна", 23. 2. 1952 р.

З НОВИХ ВИДАНЬ

"БОГОСЛОВ", орган Товариства студентів богословів Української Православної Церкви, кн. I, стор. 90. Нью Йорк, 1951, видання циклостилеве.

В цьому чепурному і з любов'ю виданому збірнику є цілий ряд цікавих статей, з яких на особливу увагу заслуговують: "Основи світогляду православної церкви" — Ол. Воронин, "Новий католицький догмат про Божу Матір" — проф. П. Польський, "Проблеми екуменічної ідеї в світлі головних православних догматів" — С. Кіндзерявий-Пастухів, "Перспективи української церковної елности" — проф. д-р П. Ковалів, "До поняття добра і зла" — архиєпископ Михаїл, "Світильник землі Волинської" (300 років з дня смерті ігумена та чудотворця Іова Почаївського) — прот. С. Гаюк, "З історії староукраїнської гагіографії" — проф. д-р Д. Чижевський, "До історії українського духовенства на гетьманщині XVIII століття" — проф. О. Оглоблін, "Відновлення української православної ієрархії в XVII столітті" — Т. Міненко, "Владика Платон — єпископ рівенський і крем'янецький" (з приводу смерті Владики) — Ів. Власовський та цілий ряд цікавих дрібніших матеріалів.

Це відновлене видання "Богослова", що виходив раніше в Мюнхені (Німеччина). На початку збірника вміщено благословення митрополитів Поплікарпа та Івана, що свідчить про духову співпрацю двох частин нашої церкви — УАПЦ та Української Прав. Церкви у США. Школа, що там брали благословення митрополита Ілліона, голови Української прав. церкви в Канаді. Хіба це не був би ще один крок до поєднання? І цікаво, хто має подбати про це?..

Л-р Іван Німчук, **"595 ДНІВ СОВЕТСЬКИМ В'ЯЗНЕМ"**, спогади, стор. 235, в-во і друг оо. Василіян, Торонто, 1950. Обкладинка двокольорова, автора якої не подано.

"УКРАЇНА", ч. 5, 1951 р., Париж. Зміст: Ілько Борщак — Україна в Парижі; Ілько Борщак —

Слов'янські студії у Франції; Юрій Шерех — Спроба відтворення української мови X сторіччя; Л. Окіншевич — Український кодекс 1743 р.; Чехи й українці в XV-XVIII віках; Н. Д. — М. П. Василенко і ВУАН; Євген Бачинський — "Українка" в Швайцарії; Бруно Гец — Українська й російська стихії в Гоголя та цілий ряд дрібніших матеріалів, рецензії, хроніка тощо.

Л. Оленко, **"ЗЕЛЕНІ ДНІ"**, повість, стор. 128 вел. вісімки, в-во "Київ", Філаделфія, 1952. В книжці вміщено портрет авторки та післяслові Б. Р. Рецензію на цю книжку вмістимо пізніше.

Євген Маланюк, **"ВЛАДА"**, поезій книга шоста, стор. 76 вел. вісімки, в-во "Київ", Філаделфія, 1951, обкл. Св. Гординського.

А. Височенко, **"СССР БЕЗ МАСКИ"**, нариси, стор. 200 вел. вісімки, наклад 1.500 прим., в-во "Перемога", Буенос Айрес, 1951 р., обкл. двокольорова, автора якої не подано.

Ол. Кошиць, **"З ПІСНЕЮ ЧЕРЕЗ СВІТ"** (Подорож Української Республіканської Капелі), т. I, 194 стор. вел. вісімки, в-во "Культура й освіта", Вінниця, 1952 р., обкладинка М. Левицького. Видання ілюстроване.

В. Січинський, **"УКРАЇНСЬКА ПОРЦЕЛЯНА"**, стор. 19, в-во "Америка", Філаделфія, 1952. Книжка видана на гарному папері, гарно ілюстрована. В цій праці розглянено вироби Чудновської, Корецької, Томашівської, Баранівської, Городницької, Межигірської, Потиличської, Волокитинської, Кам'яно-Бродської, Полонської та інших порцелянових фабрик в Україні.

Д-р П. Ісаїв, **"ЗВІДКИ РУСЬ-УКРАЇНА ПРИЙНЯЛА ХРИСТИЯНСТВО?"** стор. 70, відбитка з католицького тижневика "Шлях", Філаделфія, 1952.

Богдан Кравців, **"ДО ПРОБЛЕМИ ТУРА-СВАРОГА-ТРОЯНА"**, стор. 15, в-во "Америка", Філаделфія, 1952.

“ГОЛОС СПАСИТЕЛЯ”, релігійний місячник, ч. 2 за лютий 1952 р. видання оо. Редемптористів, Йорктон, Саск. В цьому числі, як і в попередніх, вміщено статті на релігійні теми в двох мовах: по-англійськи й по-українськи.

В. Безушко, БОГДАН ЛЕПКИЙ”, критико-біографічний нарис, стор. 16, відбитка з газети “Америка”, Філадельфія, 1952.

о. Ісидор Сохоцький, “ЩО ДАЛИ ГРЕКОКАТОЛІЦЬКА ЦЕРКВА Й ДУХОВЕНСТВО УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДОВІ” (відбитка з тижневника “Шлях”), стор. 104, в-во “Америка”, Філадельфія, 1951.

“УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВНЕ СЛОВО”, місячник, ч. 4 за квітень 1952 р. Саус Бонд Брук, Нью Джерсі, США. Це число присвячене Великодню й обороні Митрополита УАПЦ, Високопреосвященішого Владики Полікарпа, від наклепів, зроблених на його у 8 зошиті “Енциклопедії Українознавства” та обороні перед тенденційним освітленням історії української православної церкви в тому самому 8-му зошиті “Е. У.”

“НАША КУЛЬТУРА”, науково - популярний місячник, ч. 4, стор. 64+4 обкладинки, видання оо. Редемптористів, Йорктон, Саск., Канада.

АРАБЕСКИ

(Закінч. з стор. 1-ої)

нок — битий шлях, а за ним плentaються фургоны селянської городини.

— Маріє! Я безумно люблю город. Я люблю робітничі квартали й квартали єврейської глоти, коли дивишся відтіля на костьол, коли на костелі в діядемі ночі горить казковим огнем циферблат. Тоді я похиляюсь на телеграфний стовп і думаю, що я ніколи не розкажу, що робиться в моїй душі, які виникають образи, які, як потоки, як жемчуг, протікають біля моого романтичного

серця: жемчуг хрұмтить і японські ліхтарики (коли гоголівський ярмарок) біля прозоро-фантастичних леденців (коники), що я їх уже ніколи, ніколи не побачу на базарі. Тоді я наливаю себе вишневим соком моєї неможливої муки й молюся, щоб “боженька” зробив мене генієм: щоб розказати, як хрұмтить жемчуг біля японських ліхтариків: будинок, на розі, №: горить.

Я безумно люблю город.

НОВІ ВИДАННЯ В 1952 РОЦІ КЛЮБУ ПРИЯТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКИ

Величина книги 10x7x2 цалів, 500 ілюстрацій, 4 великих кольорові таблиці, понад 700 сторін друку, ціла оправлена в полотно з золотими витисками.

Ціна книги в передплаті \$ 15.00.

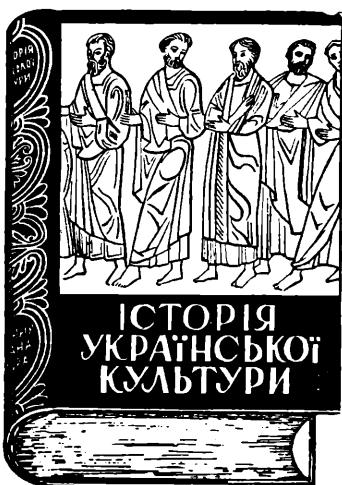
При замовленні платиться \$ 5.00, а решта ратами до виходу книги з друку.

Готівкою наперед платиться тільки \$ 13.00.

По виході з друку 30% дорожче!

ЗАМОВЛЯЙТЕ ТЕПЕР — ДЕШЕВШЕ!!

UKRAINIAN BOOK CLUB LTD. 834½ Main St., Winnipeg — Canada

Величина книги 10x7x2,4 цалів, 600 ілюстрацій, понад 900 сторін друку, ціла оправлена в полотно з золотими витисками.

Ціна книги в передплаті \$ 18.00.

При замовленні платиться \$ 6.00, а решта ратами до виходу книги з друку.

Готівкою наперед платиться тільки \$ 15.00.

"КОБЗАР" НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ

У Москві вийшов з друку перший том двотомового ілюстрованого видання Шевченкового "Кобзаря" німецькою мовою. Видало цю книгу Видавництво літератури іноземними мовами.

У перекладах взяли участь визначні німецькі поети. Упорядкував, біографічний нарис та примітки до творів зладив О. Дейч. З ілюстрацій вміщено країні мальлярські праці Т. Г. Шевченка.

Наклад книги — 10.000 прим.

На жаль, не можна сказати щось ні про якість перекладів, ні взагалі щось більше про це цікаве видання, бо в Канаді добути цю книжку неможливо.

В "Українській Думі" (Лондон) ч. 11 (261) від 13. 3. 1952 р. вміщено статтю В. Державина "Дієчевана безграмотність чи провокація?", у якій цей видомий наш "критик на замовлення" намагається ліквідувати "Нові Дні" та їх редактора.

Відповідати на цю статтю, а тим більше на фейлетон редактора М. М., що вміщений в тому самому числі "У. Д.", не будемо. Після того, як В. Державину у свій час відповів І. П. Багряний, відповісти йому взагалі не слід.

Ми відповімо лише охочих, що така стаття є, щоб вони могли взяти їх, перечитати та знатися, чи справді правдива засада професора Державина: усі люди (крім пана професора, якого вони називають "білобоком") — наївні дурні, які й не намагаються сліпо вірять у його професорське слово. Але що не лічується, нехай прочитає статтю В. Державина, фейлетон М. М. (не псевдонім!!!!) числа "Н. Д.", на які вони посилаються.

А редакторові М. М. та проф. В. Державину широ бажаємо дальших успіхів.

П. Волиняк

ОГОЛОШУЄМО ПЕРЕДПЛАТУ

на I-ий том відомої повісті Уласа Самчука "ВОЛИНЬ", що перевідається заходами громадського комітету в Торонті і появиться в продажу з кінцем ц. р. Книга великого формату, матиме понад 360 стор. друку і коштує в **передплаті** \$2.50, які просямо висилати на адресу:

E. Pasternak, 69 Harshaw Ave.,
Toronto, Ont., Canada.

Після появи книжки в продажу, ціна її буде зменшена.

Громадський комітет видання "ВОЛИНІ"
Уласа Самчука.

На першій сторінці обкладинки:

Провідник української національної революції у 20-му столітті — Головний Отаман військ Української Народної Республіки Симон Петлюра.

УВАГА!

УВАГА!

МАЄМО НА СКЛАДІ ТАКІ ДИТЯЧІ ВИДАННЯ:

1. "ДВІ КАЗОЧКИ" (нове видання) народні казки з гарними малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16, ціна — 20 центів.
2. "ЛІСИЧКА - СЕСТРИЧКА І ВОВК ПАНІ-БРАТ" (нове видання), народна казка, з малюнками, стор. 16, ціна — 15 центів.
3. "ІВАСИК-ТЕЛЕСИК", народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 15 центів.
4. "ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ" (нове видання), народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 25 центів.
5. "МОЯ ЗБІРОЧКА" (нове видання), — багато ілюстрована книжечка, де є народня казка "Костинин син", віршована казка Наталі Забілі "Сорока-Білобока", пісня-гра з нотами "Яблунька" — текст Н. Забілі, муз. П. Козицького. Ціна — 25 центів.

6. "ІВАСИК-ДУРНИК", народня казка, з малюнками. Це старе видання, яке вже цілком випродане (маємо лише пару десятків примірників) — ціна — 15 центів.

Замовляти:

NOWI DNI

Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.
Книгарням і кольпортерам опуст.

ЗАМОВЛЯЙТЕ КНИЖКИ

C. Парфанович	У Києві в 1940 році	...	0.80
O. Сацюк	Смертоносці	1.00
B. Скорупський	Весняний гомін	0.25
B. Олексandrів	Мої дні	0.35
M. Гоголь	Сорочинський ярмарок	0.30
H. Горотак	Дияволічні параболи	0.40
H. Волиняк	Земля кличе	0.25
H. Волиняк	Під Кизгуртом	0.20
H. Волиняк	Кубань — земля українська, козача	0.40
A. Кащенко	Під Корсунем	0.60
Яр Славутич	Правдоносці	1.00
Яр Славутич	Спрага	0.75
Літаври чч. 1, 2, 3 і 4/5 (разом)	(разом)	1.00
B. Стефаник	Виране	0.35
M. Івченко	Напоєні дні	0.30
O. Стороженко	Оповідання	0.35
H. Карпенко-Криниця	Підняті вітрила	0.40
A. Запорожець	Большевизм	0.40
D. Гуменна	Куркульська вілія	0.25
M. Брадович	Чужиною	0.50
M. Приходько	Я прошу слова	0.50
G. Вузол	В обіймах давуна	0.75
B. Чапленко	У нетрях Копет-Дагу	0.50
Марко Вовчок	Сестричка Мелася	0.40
T. Осьмачка	Плян до двору	1.50
A. Любченко	Щоденник. Ч. I	0.80

При замовленні на \$10.00 і вище — опуст 25%.

Замовлення й гроши слати:

NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont., Canada

НАЙКРАЩІ РЕЧІ І ПО НАЙНИЖЧИХ ЦІНАХ КУПІТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

G. Luk's Electrical Appliance Company

Маємо великий вибір електричних й газових кухонь (Мофет стов), холодильників, пральних машин, машин до чищення підлог та килимів, радіоапаратів, диванів (честерфілди), п'яно-акордіони та інше.

ГАРАНТУЄМО: НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ГАРНУ ОБСЛУГУ ТА ДОБРУ ЯКІСТЬ КУПЛЕНИХ У НАС РЕЧЕЙ.

797-799 DUNDAS ST. W. TORONTO, ONT.

--- Телефон: WA 9228

ГАРНІ Й ДОБРІ РЕЧІ ПО НАЙМЕНШИХ ЦІНАХ КУПІТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

Royce Radio Furniture & Co.

ВЛАСНИК: ЛЕВ ДОПТА

Маємо великий вибір меблів, радіоприймаців, електричних та газових кухонь, холо-

дильників, пральних машин та інших господарських речей.

МИ ВАМ ПРОПОНУЄМО: ЯКІСНІ РЕЧІ, НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ЧЕ

ОБСЛУГУ.

Наша адреса:

1529 Dupont St. Toronto, Ont.

Телефон: LL 0175

НАПРАВА

радіоприймаців та всяких інших домашніх електрич-
ніх приладів, виконує скоро і за уміркованими
цінами

ST. CLAIR RADIO CRAFT

227 St. Clair Ave. W.

Телефон: MI 3787

Й. ГАВРАЧИНСЬКИЙ — управитель

Л. ЛУНСЬКИЙ ОКУЛІСТ

Екзамінуємо очі, добираємо окуляри на різні
недомагання очей, нервовість і болі голови.

Говоримо по-українськи

470 College St. W., RA 3942

СПРОБУЙТЕ

VITA-HOMO!

VITA-HOMO — повний молочний продукт,
високої поживної вартості.

VITA-HOMO — збагачений протеїном і ві-
тамінами 2,000 А, і 400 Д,

VITA-HOMO — дуже добре для тих, що не
хочуть товстіти, залишаючись здоровими.

VITA-HOMO — дуже добре для дітей, які
не травлять товщу.

Замовляйте в одинокій українській молочарні
в Торонті

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road -- Toronto, Ont.
Tel.: JU. 7193